

T.C.
SİNOPÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI



İSLAM HUKUKUNDA AKRABALAR ARASI İLİŞKİLER

SONGÜL ÖZDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

PROF. DR. NİHAT DALGIN

SİNOP - 2023

TEZ KABUL

SONGÜL ÖZDEMİR tarafından hazırlanan “**İSLAM HUKUKUNDA AKRABALAR ARASI İLİŞKİLER**” başlıklı bu çalışma, **25.10.2023** tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, jürimiz tarafından **YÜKSEK LİSANS tezi** olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Nihat DALGIN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

İmza

Üye

Prof. Dr. İbrahim TÜFEKÇİ
Sinop Üniversitesi

İmza

Üye

Abdülkadir TEKİN
Amasya Üniversitesi

İmza

Enstitü Müdürü

Prof. Dr. Fadime DİRİK

.....

ETİK BEYANI

Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Songül ÖZDEMİR

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İSLAM HUKUKUNDA AKRABALAR ARASI İLİŞKİLER

SONGÜL ÖZDEMİR

SİNOP ÜNİVERSİTESİ LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: PROF. DR. NİHAT DALGIN

İslam Hukukunda akrabalık kan, evlilik ve süt yoluyla oluşmaktadır. İslam Hukuku akrabalık sebebiyle insana bazı alanlarda hak ve toleranslar tanırken; bazı alanlarda insana sorumluluklar yüklemiştir. Örneğin bayana, yakın akraba erkekler ile selamlaşmada ve tokalaşmada ayrıca onların yanındaki giyim-kuşam konusunda tolerans tanırken; eşlerin ebeveynlerinin birbirleri için öz anne-baba konumuna gelmesi sebebiyle onların bakımı konusunda eşlere dini ve ahlaki bir sorumluluk yüklemiştir.

Akrabalar arası ilişkilerin devamlılığını ifade eden sıla-i rahimin, herkesin yerine getirmesi gereken dini ve ahlaki bir sorumluluk olduğu Kur'an-ı Kerim ve Sünnet ile sabittir. Sıla-i rahim, manevi yönüyle akrabaya muamelede bulunma; maddi yönüyle akrabaya infakta bulunma şeklinde gerçekleşmektedir.

İslam Hukukunda çocuğun bakım ve terbiyesini ifade eden hidane hakkı, genç kızların evlendirme velayeti ve nafaka hakkı, usul ve fûrûdan sonra akrabalık sebebiyle asabe ve zevi'l-erhama geçmektedir. Miras hakkına sahip olan yakınlar ise ashabü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhamdır. İslam Hukuku töhmet oluşturabileceği sebebiyle eşlerin, usul ve fûrûnun birbirlerinin lehine olan şahitliklerini kabul etmezken; diğer akrabaların birbirlerinin lehine olan şahitliklerini kabul etmektedir.

Görüldüğü üzere akrabalık kurumu, ahlaki ve hukuki düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Bu çalışma son yıllarda önemini yitirmek üzere olan akrabalık ilişkilerini canlandırmayı ve insanların akrabalık ilişkilerindeki ahlaki ve hukuki sorumluluklarını yeniden hatırlatmayı amaçlamaktadır.

ANAHTAR KELİMELE: İslam Hukuku; Akrabalık İlişkileri; Ahlaki Boyut; Hukuki Boyut.

Ekim 2023, 82 Sayfa.

ABSTRACT

MSC THESIS

THE RELATIONS BETWEEN RELATIVES IN ISLAMIC LAW

SONGÜL ÖZDEMİR

SINOP UNIVERSITY OF GRADUATE PROGRAMS

DEPARTMENT OF BASİC ISLAMIC SCIENCES

SUPERVISOR: PROF. DR. NİHAT DALGIN

In Islamic Law, kinship is formed through blood, marriage and breastfeeding. While Islamic Law grants rights and tolerances to people in some areas due to kinship; It has assigned responsibilities to people in some areas. For example, while allowing women tolerance in greeting and shaking hands with men who are close relatives, as well as in terms of clothing around them; Since the parents of the spouses have become biological parents for each other, it has placed a religious and moral responsibility on the spouses for their care..

It is established by the Holy Quran and Sunnah that sila-i rahim which expresses the continuity of relations between relatives is a religious and moral responsibility that everyone must fulfill. Sila-i rahim means treating relatives spiritually; In its financial aspect, it is realized in the form of donating money to relatives.

In Islamic Law, the right to hidane which refers to the care and upbringing of the child, the marriage custody of young girls and the right to alimony, passes to asabe and zevi'l-erham due to kinship after the procedure and offspring. The relatives who have the right to inherit are ashabü'l-ferâiz, asabe and zevi'l-erham. While Islamic Law does not accept the testimony of spouses and descendants in favor of each other because it may create suspicion; It accepts the testimony of other relatives in favor of each other.

As can be seen, the institution of kinship brings with it moral and legal regulations. This study aims to revitalize kinship relations which have been losing their importance in recent years and to remind people of their moral and legal responsibilities in kinship relations.

KEYWORDS: Islamic Law; Kinship Relationship; Moral Dimension; Legal Dimension.

October 2023, 82 Pages.

TEŞEKKÜR

Çalışmam boyunca bilgi birikimiyle, tecrübesiyle bana yol gösteren ve anlayışını hiçbir zaman eksik etmeyen sayın danışman hocam Prof. Dr. Nihat DALGIN’a teşekkürlerimi iletip saygılarımı sunarım. Ayrıca lisansüstü eğitim-öğretim dönemi süresince üzerimde emeği olan tüm hocalarıma da minettarım. Yine lisansüstü eğitim-öğretim hayatım süresince maddi-manevi desteklerini esirgemeyen aileme de sonsuz teşekkür ederim.



Songül ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ KABUL	ii
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	1
1.3. Araştırmanın Yöntemi	2
2. AKRABA KAVRAMININ TANIMI VE AKRABALIK ÇEŞİTLERİ	3
2.1. Akrabanın Tanımı	3
2.2. Akrabalık Çeşitleri	4
2.2.1. Kan yoluyla akrabalık (Karâbet)	4
2.2.2. Evlilik yoluyla akrabalık (Sihriyyet)	5
2.2.3. Süt yoluyla akrabalık (Radâ‘)	6
2.2.3.1. Süt akrabalığını doğuran sebepler	6
2.2.3.1.1. Süt emme süresi.....	7
2.2.3.1.2. Süt emme miktarı	8
3. İSLAM HUKUKUNDA AKRABALAR ARASI AHLAKİ İLİŞKİLER	10
3.1. Bir Arada Yaşama Ahlakı	10
3.1.1. Selam verme	10
3.1.2. Tokalaşma/Musâfaha	11
3.1.2.1. Bayanların yakın akraba olan erkeklerle tokalaşması	12
3.1.3. Örtünme	13
3.1.3.1. Örtünme ayetlerinin kapsamı	13
3.1.4. Gelinlerin kayınvalide ve kayınpederine bakma sorumluluğu	16
3.2. Sıla-i Rahim	18

3.2.1. Sıla-i rahim'e dahil olan fertler	19
3.2.2. Sıla-i rahim'in mertebeleri	19
3.2.3. Sıla-i rahim'in hükmü	20
3.2.4. Sıla-i rahim'i uygulama şekilleri	22
3.2.4.1. Akrabaya güzel muamelede bulunma	22
3.2.4.2. Akrabaya infakta bulunma	26
4. İSLAM HUKUKUNDA AKRABALAR ARASI HUKUKİ İLİŞKİLER	29
4.1. Hidane	29
4.1.1. Hidanenin tanımı ve hukuki niteliği	29
4.1.2. Hidanede öncelik sırası	30
4.1.3. Hidane ehliyeti	32
4.1.3.1. Anne-baba Ayrımı yapılmaksızın aranan vasıflar	32
4.1.3.2. Sadece erkekte aranan vasıflar	33
4.1.3.3. Sadece kadında aranan vasıflar	33
4.1.4. Hidane mekanı.....	34
4.1.5. Hidane ücreti	34
4.2. Evlilik	35
4.2.1. Evlilik engeli	35
4.2.1.1. Kan yoluyla oluşan akrabalıkta evlilik engeli	36
4.2.1.2. Evlilik yoluyla oluşan akrabalıkta evlilik engeli	37
4.2.1.3. Süt yoluyla oluşan akrabalıkta evlilik engeli	39
4.2.1.3.1. Süt-nesep benzerliği açısından evlilik engeli	40
4.2.1.3.2. Sütten doğan hısımlık açısından evlilik engeli	40
4.2.2. Evlendirme yükümlülüğü (Evlilikte velayet)	41
4.2.2.1. Akrabalık sebebiyle kazanılan velayet hakkı	45
4.2.2.1.1. Cumhura ve İmam Muhammed'e göre akrabalık sebebiyle kazanılan	45
velayet hakkı	45
4.2.2.1.2. Hanefiler'e göre akrabalık sebebiyle velayet hakkı	46
4.3. Miras	46
4.3.1. Kaynakları	47
4.3.1.1. Kitap	47
4.3.1.2. Sünnet	49
4.3.1.3. İcma	50

4.3.1.4. Sahabe re'yi	50
4.3.2. Mirasçı olma sebepleri	50
4.3.2.1. Kan hısımlığı	50
4.3.2.2. Evlilik bağı	50
4.3.3. Mirasçılar	51
4.3.3.1. Ashabü'l- feraiz	51
4.3.3.2. Asabe-i nesebiyye	52
4.3.3.2.1. Asabe bi nefsihi	52
4.3.3.2.2. Asabe bi gayrihi	53
4.3.3.2.3. Asabe maa gayrihi	53
4.3.3.4. Zevi'l-erham	53
4.4. Nafaka	56
4.4.1. Nafaka hakkına sahip olan akrabalar.....	57
4.4.2. Nafaka yükümlülüğünde sıralama	59
4.4.3. Akrabaya nafaka yükümlülüğünün miktarı	60
4.4.4. Akrabaya nafaka yükümlülüğünün şartları	61
4.4.4.1. Nafaka alacaklısının fakir olması	61
4.4.4.2. Nafaka alacak olan kişinin kazanç sağlamaya engel durumunun bulunması	61
4.4.4.3. Nafaka verecek olan kişinin kendi geçimini sağlayacak miktardan fazlasına	62
4.4.4.4. Nafaka alacak kişi ile nafaka verecek kişi arasında din birliğinin bulunması	62
4.5. Şahitlik.....	63
4.5.1. Akrabalar arasındaki şahitlik	63
4.5.1.1. Eşler arasındaki şahitlik	64
4.5.1.2. Usul ve fûrû derecesindeki akrabalar arasındaki şahitlik	64
4.5.1.3. Diğer akrabalar arasındaki şahitlik	64
SONUÇ	65
KAYNAKLAR	69

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

AÜİFD	: Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi
bkz	: bakınız
b.y.	: basım yeri yok
c.	: cilt
çev.	: çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
ERZSOSDE	: Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
FSM	: Fatih Sultan Mehmet
MAÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
nşr.	: neşreden
s.	: sayfa numarası
sad.	: sadeleştiren
sy.	: sayı numarası
thk.	: tahkik eden
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TMK	: Türk Medeni Kanunu
ts.	: tarihsiz
vd.	: ve diğerleri
y.y.	: yayıncı yok

1. GİRİŞ

Akrabalık, insan yaşamının temel bir gerçeğidir. Çünkü akrabalık, aileden sonra insana en yakın olan sosyal grup olup bireylerin sosyal, kültürel ve duygusal bağlarını kurdukları, sürdürdükleri bir alanı kapsamaktadır. Bu bağlamda akrabalar arası ilişkilerin incelenmesi hem bireylerin kişisel yaşamlarını hem de toplumun sosyal dokusunu anlamamıza katkı sağlamaktadır.

1.1. Araştırmanın Konusu

İnsanoğlu sosyal bir varlık olarak yaratılmıştır ve toplumda varlığını sürdürebilmek için çeşitli ilişkiler kurmaktadır. Bu ilişkiler aile bağlarıyla başlar ve akraba çevresi ile genişleyerek devam eder.

Günümüzde hızlı şehirleşme, modernleşme ve hızla gelişen teknoloji, bireyselleşmenin yükselmesi, aile ve akrabalık bağlarının zayıflaması ve hatta kopması gibi sonuçlara yol açmaktadır. Bu bağlamda İslam Hukukunun akrabalık ilişkilerine verdiği önem ve değerin hatırlatılması büyük bir önem arz etmektedir. Bu sebeple son yıllarda unutulmaya yüz tutmuş olan akrabalar arası ilişkileri canlandırmak ve akrabalık sebebiyle insana yüklenen hukuki sorumlulukları yeniden hatırlatmak amacıyla İslam Hukukunda Akrabalar Arası İlişkiler adlı çalışmamız tez konusu olarak seçilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

İslam Hukukunda akrabalar arası ilişkilerin amacı, sevgi, saygı, dayanışma ve yardımlaşma gibi değerlerin korunması ve geliştirilmesidir. Akrabalık ilişkileri, aile birliğini güçlendirir, ahlaki değerleri aktarır ve toplumun dayanışmasını sağlar. Bu çalışmanın amacı, unutmaya yüz tutmakta olan akrabalık ilişkilerinin önemini ve değerini vurgulamak; toplumun sosyal dokusunu güçlendiren akrabalık ilişkilerinin korunması ve güçlendirilmesi konusunda farkındalık yaratmaktır. Ayrıca akrabalık ilişkilerinin İslam Hukukunda nasıl düzenlendiğini, hangi hukuki prensiplere dayandığını ve hangi kurallara tabi olduğunu anlamak için bir analiz sunmayı amaçlamaktadır.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma nitel araştırma yöntemlerine dayanarak İslam Hukukunda akrabalık ilişkileri konu edinmesi sebebiyle İslam'ın kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim, hadisler ve İslam hukuku literatürü bu çalışmanın temel kaynakları olacaktır. Ayrıca ilgili dini otoritelerin görüşleri ve İslam düşünürlerinin eserleri de incelenerek bir perspektif bir çalışma sunulacaktır.



2. AKRABA KAVRAMININ TANIMI VE AKRABALIK ÇEŞİTLERİ

İslam Hukukunda akrabalar arası ilişkiler incelenmeden önce akraba kavramının tanımı yapıp akraba çeşitleri hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Akrabanın Tanımı

Türk kültürüne “akraba” (الأقرباء) sözcüğü, Arapça kökenli olan “kurb” (القرب) kelimesinin çoğul hali olan “akrib” (أقرب) kelimesinden gelmektedir. Arapça “kurb” (قرب) kelimesi ise “yakın”¹ anlamına gelmektedir. Türkçede ise akraba sözcüğü hukuki anlamda “kan bağıyla birbirine bağlı kimseler”² olarak tanımlanmaktadır. Osmanlıcada ise “yakınlar” anlamına gelmekte olup “nesep (soy), süt ve evlilik bakımından yakınlık bulunanlar”³ ifade etmektedir. Ayrıca Osmanlıcada yakın uzak bütün akrabaları ifade eden “akraba-i taallukat” tabiri bulunmaktadır.³ Kur’an-ı Kerim’de akrabayı ifade etmek üzere bazı tabirler kullanılmıştır. Örneğin “yakın akraba” manasına gelen “zi’l- kurbâ” (وِذِي الْقُرْبَى) Kur’an-ı Kerim’de şu şekilde geçmektedir:

وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَءِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ

“Bir zamanlar biz İsrâiloğulları’ndan, “Yalnız Allah’a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin” diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hâlâ da sırt çevirmektesiniz.”⁴

Kur’an- ı Kerim’de ülü’l-kurbâ (أُولُو الْقُرْبَى) ve el-akrabûn (الْأَقْرَبُونَ) da akrabalığı ifade eden tabir olarak geçmektedir:

¹ İsmet Zeki Eyüboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü* (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2. Basım, 1991), “Akraba”, 9.

² *Güncel Türkçe Sözlük*, “Akraba” (Erişim 03/09/2022).

³ *Luggat*, “Akraba” (Erişim 07/09/2022).

⁴ *Kur’an Yolu* (Erişim 05/09/2022), el-Bakara 2/83. Ayrıca bk. el-Bakara 2/177; en-Nahl, 16/90.

وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا

“(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin.”⁵

يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّهِ الدِّينُ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ وَابْنُ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ

“Sana ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: “Harcayacağınız mal, ana-baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolcular için olmalıdır. Hayır olarak ne yaparsanız muhakkak ki Allah onu bilir.”⁶

Ayrıca Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in yakın akrabasını da "kurbâ" kelimesiyle anır⁷ Hz. Peygamber'in tebliğ hizmetine karşılık olarak ona inanlardan Ehl-i Beyt'ine sevgi ve saygı göstermelerini istemektedir.⁸

2.2. Akrabalık Çeşitleri

İslam akrabalık konusunda kan bağıını önemsemekle birlikte evlilik ve emzirme yoluyla oluşan akrabalığa da aynı şekilde değer vermiş; akrabalık ilişkilerinin tümünü kapsayarak eşitlik ve adalet ilkesini vurgulamıştır.

2.2.1. Kan yoluyla akrabalık (Karâbet)

Nesep, ailenin en temel dayanağıdır. Çocuğu anne-babasına, ailesine bağlayan kan ve soy bağıını ifade eder. Aile bireyleri, birbirlerine kan yoluyla bağlanmış olup birbirlerinin parçaları ve tamamlayıcısıdır.

Nesep bağı, meşru bir evlilik içinde doğuma bağlı olarak zorunlu bir ilişki olarak ortaya çıkar ve sona erdirilmesi de ihtiyari bir durum değildir. Nitekim Allahü Teala şöyle buyurmaktadır: “وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا” *İnsan türünü sudan yaratıp onların arasında soy ve sıhriyet bağı kuran da O'dur. Rabbin üstün kudret sahibidir.*⁹

⁵ Nisâ, 4/8.

⁶ el-Bakara 2/215. bk. el-Bakara 2/180; en-Nisâ, 4/7,33.

⁷ eş-Şûrâ 42/23.

⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'an'ın Temel Kavramları* (İstanbul: Yeni Boyut Yayınevi, 1995), 316.

⁹ el-Furkân 25/54.

Doğumla kurulan kan bağı, aile üyelerinin kimliklerini belirler. Yani genetik mirası ve atasal kökeni temsil eder. Kan bağı sayesinde insanlar birbirlerini tanır, birbirlerine karşı sorumluluk duyar, birbirlerine destek olup dayanışma içinde olur. Kısacası aidiyet duygusunu, aile içindeki iletişimi güçlendirir ve birlikte yaşamaya yönelik bağ oluşturur.

Kan bağıyla oluşan hısımlık, üst soy hısımlığı, alt soy hısımlığı ve yan soy hısımlığı olarak ayrılmaktadır. Üst soy İslam Hukuku'nda “*usul*” kavramına denk gelip *anne, baba, büyükanne, büyükbaba* gibi soyun temel ataları olan kişileri kapsar. Alt soy ise “*fürû*” kavramına denk gelip *çocuk, torun* gibi soyun alt dalları olan alt nesilleri kapsar. Yan soy ise *kardeş, amca, dayı, hala, teyze* gibi ortak bir kökten gelen kişiler arasındaki hısımlığı ifade eder.¹⁰ Ayrıca Türk Medeni Kanunu'nda kan hısımlığı, “*Biri diğerinden gelen kişiler arasında üst soy alt soy hısımlığı; biri diğerinden gelmeyip de, ortak bir kökten gelen kişiler arasında yansoy hısımlığı vardır*”¹¹ şeklinde yer almaktadır.

2.2.2. Evlilik yoluyla akrabalık (Sihriyyet)

İnsanoğlunun doğduğunda sadece kan yoluyla oluşan akrabaları bulunmaktadır. Evlendikten sonra ise eşler birbirlerinin kan hısımları ile akraba olurlar. Bu akrabalık Kur'an-ı Kerim'de “*evlilikten doğan hısımlık*” anlamında “*shr*”¹² kelimesi ile ifade edilmiştir. Evlilik yoluyla oluşan bu hısımlığa İslam Hukukunda “*sihriyyet*”, Türk Medeni Hukukunda “*kayın hısımlığı*” veya “*dünür hısımlığı*” denilmektedir.¹³

Ayrıca evlenme yoluyla oluşan bu hısımlık, kan yoluyla oluşan hısımlıkla beraber ilahi kudretin delilleri arasında sayılmaktadır¹⁴. Bu akrabalıkların dereceleri, kimlerle akraba

¹⁰ Mehmet Boynukalın, “Usul”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/198.

¹¹ Türk Medeni Kanunu (TMK), *Resmi Gazete* 24607 (8 Aralık 2001), Kanun No. 4721, md.17.

¹² el-Furkân 25/54. “وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ مِنَ الْمَاءِ بَشَرًا فَجَعَلَهُ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا” *“İnsan türünü sudan yaratıp onların arasında soy ve sihriyyet bağı kuran da O'dur. Rabbin üstün kudret sahibidir.”*

¹³ Hamza Aktan, “Sihriyyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/111.

¹⁴ Aktan, “Sihriyyet”, 37/111.

olunacağı, kimlerle evlenip evlenilemeyeceği Kur'an-ı Kerim'de¹⁵ ve buna ilave olarak ilgili hadislerde¹⁶ açıkça belirtilmiştir.

Evlenme yoluyla oluşan akrabalıkta, birinci derecede kayınvalide ve kayınpeder bulunur. İkinci derecede ise eşin kardeşleri, eşin dedesi ve ninesi yer alır. Üçüncü derecede ise eşin dayısı, amcası, teyzesi, halası ve yeğenleri vardır. Evlilik yoluyla oluşan bu akrabalık ilişkileri, ailelerin birbirleriyle olan bağlarını sürdürmesini sağlar ve geniş aile yapısını destekler.¹⁷

2.2.3. Süt yoluyla akrabalık (Radâ')

Kur'an-ı Kerim, kan akrabalığı ile sıhrî akrabalık yanında emzirme yoluyla meydana gelen süt akrabalığına da yer vermektedir. Bir çocuğun bir kadından süt emmesi halinde süt akrabalığı ilişkisi oluşur. Bu ilişki, emen çocukla onu emziren kadın ve onun belirli bir derecedeki yakınları arasında geçerli olur. Bu ilişki, toplumda dayanışmayı ve aile bağlarını güçlendirmek amacıyla önemsenir. Bu akrabalığa “*karâbetü'r-radâ'*” da denir.¹⁸

2.2.3.1. Süt akrabalığını doğuran sebepler

Süt akrabalığının oluşabilmesi için bazı şartlar aranmaktadır. Bu şartlar genellikle emme süresi ve emme miktarıyla ilgilidir.

¹⁵ en-Nisâ 4/22-23-24 “Geçmişte olanlar bir yana, babalarınızın nikâhladığı kadınlarla evlenmeyin; çünkü bu bir edepsizliktir, iğrenç bir şeydir ve kötü bir yoldur. Anneleriniz, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşin kızları, kız kardeşin kızları, sizi emziren anneleriniz, sütbacılarınız, eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiginiz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca yoktur. Kendi sulbünüzden olan oğullarınızın eşleri ve iki kız kardeşi birden almak da size haram kılındı; ancak geçen geçmiştir, Allah çok bağışlayıcı ve esirgeyicidir. Elinizin altında bulunan câriyeler müstesna, evli kadınlar da size haram kılındı; Allah'ın size emri budur. Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir vecibesini göz ardı etmeden) istemeniz size helâl kılındı. Onlardan karı-koca ilişkisi yaşadıklarınıza kararlaştırılmış olan mehirlerini verin. Mehir kesiminden sonra karşılıklı anlaşmanızda size günah yoktur. Şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.” ; el-Bakara 2/235. Bu kadınlarla evlenme isteğinizi üstü kapalı bildirirkenizde veya içinde saklamanızda bir sakınca yoktur. Allah bu kadarını onlara söyleyeceğinizi bilmektedir. Fakat meşrû söz söylemeniz dışında onlarla gizli sözleşme yapmayın. Bekleme emri süresine ulaşmadıkça evlenme akdi yapmaya kalkışmayın. Bilin ki Allah içinde olanları bilmektedir. O'ndan sakının ve bilin ki Allah çok bağışlayıcıdır, halîmdir.”

¹⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el- Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. Mustafa Dîb el-Buğâ (b.y., Dâru İbn Kesîr, 1981), “Nikâh”, 20,27; Ebû'l- Hüseyin Müslim b. el-Haccac b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahîh*, nşr. M. Fuad Abdülbâkî (Kahire: Dârü'l-Hadîs, 1991), “Nikâh” 37-38, “Radâ”, 1; Ebû Abdillâh b. Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *es-Sünen*, nşr. M. Fuad Abdülbâkî (Kahire: y.y., 1994), “Nikah”, 34.

¹⁷ TMK, md.18.

¹⁸ Osman Kaşıkçı, “Radâ’”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/384.

2.2.3.1.1. Süt emme süresi

İmâmeyn (Ebû Yûsuf-İmam Muhammed), İmam Şâfiî ve Hanbelîler, Kur'an-ı Kerim'de yer alan وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَرْضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا اتَّيْتُم بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“Emzirmeyi tamamlamak isteyen için, analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler”¹⁹ ve وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفِصَالُهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرِ “Çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur”²⁰ ayetlerinden hareketle emzirme süresinin en fazla iki yıl olduğu görüşünü benimsemiştir. Ayrıca “Süt akrabalığı ancak iki yıl içinde gerçekleşir”²¹ şeklindeki bir hadisi de ayrıca bir delil olarak ileri sürmüşlerdir.²² Bu görüşe göre, çocuğun iki yaşına gelmesiyle birlikte emzirme süresinin tamamlanması ve çocuğun diğer gıdalara geçmesi uygun bulunmuştur.

Mâlikîler ise süt akrabalığı konusunda farklı bir görüşe sahiptir. Onlar, “Süt akrabalığı ancak açlıktan dolayı emmekle meydana gelir”²³ şeklindeki bir hadise dayanarak emzirme süresinin daha esnek olması gerektiğini savunurlar. Emzirme süresi, çocuğun beslenme ihtiyacına bağlı olarak belirlenir. Bu nedenle iki tam yıllık sürenin üzerine çocuğun ihtiyaçları doğrultusunda birkaç ay daha eklenmesi mümkündür.²⁴

Hanefîler ise “Annesinin karnında taşıması ve süttten kesmesinin süresi otuz aydır”²⁵ ayetinde belirtilen sınıra göre, süt akrabalığının tesis edilmesi için ilk otuz ay içinde gerçekleşen emzirmeyi dikkate alır.²⁶

¹⁹ el-Bakara 2/233.

²⁰ Lokmân 31/14.

²¹ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Serve (Yezîd) et-Tirmizî, *el-Câmi 'u's-sahih*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (Beyrut: y.y., 1987), “Radâ”, 5.

²² Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *Ruûsü'l-Mesâil*, thk: Abdullah Nezir Ahmet (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye, 1987), 444-445.

²³ Buhârî, “Şehâdat” 7; “Nikah” 21; Müslim, “Radâ” 32.

²⁴ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, *el-Müdevvenetü'l-kübrâ* (Beyrut: Dâru Sadır, ts.), 2/407.

²⁵ el-Ahkâf 46/15.

²⁶ Zemahşerî, *Ruûsu'l-mesâil*, 444.

Emzirme süresini belirleyen ayetler ve hadisler incelendiğinde, çoğunluğun görüşü olan iki yıllık sürenin daha isabetli olduğu sonucuna varılabilir. Ayrıca bebeğin biyo-fizyolojik gelişimi de emzirme süresinin iki yıla yakın olmasını desteklemektedir. İlk iki yıl bebeklerin bağışıklık sistemi, beslenme ihtiyaçları ve büyüme süreci için kritik bir dönemdir. Bu süre zarfında anne sütü, en iyi besin kaynağıdır ve bebeğin sağlıklı gelişimi için önemlidir.

2.2.3.1.2. Süt emme miktarı

Süt akrabalığının meydana gelmesi için emme süresinin yanı sıra, emilen süt miktarı da önem arz etmektedir. Bu konuda alimler arasında farklı görüşler bulunmaktadır.

Hanefî ve Mâlikîler, Kur'an-ı Kerim'de süt miktarı ile ilgili bir açıklama bulunmaması ve hadislerdeki ifadelerin mutlak olması sebebiyle doyurucu olup olmamasına bakılmaksızın bir defa emmenin bile süt akrabalığının kurulmasında yeterli olduğu görüşünü savunmuşlardır.

Şâfiî, Hanbelî ve Zâhirîler ise Hz. Peygamber'in *"Bebeğin bir veya iki kere süt emmesi, haramlık sebebi olmaz"*²⁷ hadisini delil göstererek bir veya iki defa emmenin süt akrabalığı için yeterli olmayacağı görüşünü savunmuşlardır. Hz. Ayşe'nin *"Bilinen ayrı ayrı beş emzirme evlenme yasağı doğurur"*²⁸ ve *"Ebu Huzeyfe'nin eşi, süt akrabalığının tesisi için Hz. Peygamber'in emri üzerine Salim'e beş defa süt verdi"*²⁹ hadislerine dayanarak da beş doyurucu süt emmenin süt akrabalığının oluşması için bir alt sınır olduğunu ifade etmişlerdir.³⁰

Evlat edinme yoluyla akrabalık

Türkçede "oğul, oğulcuk" manasına gelen *"tebennî"*(تبني) kelimesi genel olarak *"sulbünden gelmeyen bir çocuğu evlat edinmek, oğulluğa kabul etmek"*³¹ anlamında kullanılır.

Evlat edinme geleneği İslam öncesi Arap toplumunda mevcuttu. Ancak مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ أَلِيَّ تَطَاهُرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ

²⁷ Müslim, "Radâ", 17,20, 23; Tirmizî, "Radâ", 51; İbn Mâce, "Nikah", 35.

²⁸ Müslim, "Radâ", 24,25, Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî, *es-Sünen* (Beyrut, y.y., 1994), "Nikah" 10.

²⁹ Ebû Dâvûd, "Nikah" 9,10.

³⁰ İmam Mâlik, *el-Müdevvenetü'l-kübra*, 2/405; Zemahşerî, *Ruûsü'l-mesâil*, 443.

³¹ İlhan Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (İstanbul: Kubbealtı Yayınları, 2008), "Tebennî", 3105.

قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ “Allah bir kişinin göğüs boşluğunda iki kalp yaratmamıştır, annelerinize benzeterek haram olsun dediğiniz eşlerinizi anneleriniz kılmamış, evlâtlıklarınızı da gerçek oğullarınız yapmamıştır. Bunlar sizin kendi iddianızdır; hak ve hakikati Allah söyler, doğru yolu da O gösterir”³² ayetinin nazil olmasıyla birlikte hicretin beşinci yılından itibaren evlat edinme haram kılınmıştır. Hz. Peygamber’in eski evlatlığı Zeyd bin Hârise’nin boşadığı Zeynep ile evlenmesi, evlatlık kurumunun tamamen geçerliliğini yitirdiğini göstermektedir.



³² el-Ahzâb 33/4.

3. İSLAM HUKUKUNDA AKRABALAR ARASI AHLAKİ İLİŞKİLER

Toplumsal bir varlık olan insanoğlunun, içinde yaşadığı topluma karşı bir takım görev ve sorumlulukları vardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim insanoğlunun toplumsal çevresini düzenleyen ilkeler belirlemiş ve insanoğlundan da buna uygun davranmasını istemiştir. Huzurlu bir toplum yapısına ihtiyaç duyan insanoğlunun bu ilkelere uygun davranması, görev ve sorumlulukları yerine getirmesi gerekmektedir.

Bu bölümde ilk olarak insanın toplumdaki bir arada yaşama ahlakı ile ilgili kısa bir bilgi verilecek; sonra akrabalar arası ahlaki ilişkilerin ana konusu olan “*sıla-i rahim*” ele alınacaktır.

3.1. Bir Arada Yaşama Ahlakı

İnsan yapısı gereği muhtaç yaratılmıştır ve maddi-manevi ihtiyaçlarını karşılamak için insanlarla bir arada yaşamak zorundadır. Toplum içinde hayatını devam ettirebilmenin de birtakım kuralları ve adabı vardır. Biz burada bir arada yaşama ahlakını İslami Hukuk çerçevesinde ele alıp değerlendireceğiz.

3.1.1. Selam verme

Maddi-manevi birbirine muhtaç olarak toplumda varlığını sürdüren insanoğlu, birbirleriyle çeşitli bağlar kurmaktadır. Bu bağlardan bir tanesi de İslam kardeşliği bağıdır.³³ İslam, Müslümanları birbirleriyle kardeş ilan etmiş, kardeşlik bilincinin yerleşip devam etmesi için de onlara bazı görevler yüklemiştir.³⁴ Bu görevlerden biri de selamlaşmaktır. Selam, dostluğun ilk adımıdır.

Sözlükte “*kusursuz olmak, kurtulmak, rahatlamak*” anlamındaki selam, Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde “*eman, kurtuluş, esenlik, barış*” manaları yanında “*selamlama*” anlamında da geçer.

³³ Bu bağlar için bkz. Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, İmam Gazâlî, *İhyâü Ulûmi'd-dîn*, tercüme Ahmet Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 2002), 2/476.

³⁴ Müslüman hakları için bkz. Mustafa Siel, *Ahlak Bilinci- İhlas ve İhsan-* (İstanbul: Ekin Yayınları, 2014), 203-205.

İslam alimleri selam vermenin sünnet; selam almanın ise farz olduğu konusunda hemfikirlerdir.³⁵

Selamlaşmada tartışılan, kadınlara selam verilip verilmeyeceği konusudur. Kur'an-ı Kerim'de selam verilmesi gereken kişiler arasında akrabalar zikredilmiş³⁶ ancak bu konuda herhangi bir sınırlama getirilmemiştir. Bu sebeple İslam alimleri buradaki sınırı fitne tehlikesi ve İslami edep olarak belirlemişlerdir. Yaşlı veya toplu haldeki kadınlara ya da amca, dayı eşi yahut bunların kızı gibi aile içinde ünsiyet bulunan hısımlara selam verip almada herhangi bir fitne tehlikesi yoktur. Ancak tek başına bulunan genç kız ve hanımlara selam vermede böyle bir tehlikenin yokluğundan söz edilemez. Bundan dolayı İslam alimleri mahremi olmayan kadınlara selam verilmesini, kadınların da bu selamı almasını mekruh olarak değerlendirmişlerdir.³⁷

3.1.2. Tokalaşma/Musâfaha

İnsanların genelde dostluk, sevgi, anlaşıma, tebrik, bağlılık gibi duyguların ifadesi olarak el sıkışmaları birçok kültürde mevcut bir uygulamadır. Tokalaşmanın Arapça karşılığı olan **musâfaha** (مصافحة) “bir şeyin yan tarafı” anlamındaki **safh** (صفح) kökünden türemiştir. Tokalaşmada eller karşılıklı avuç içleri birleşecek şekilde tutulduğundan buna musâfaha denilmiştir.³⁸

Hiz. Peygamber'in musâfahayı teşvik eden hadisleri ve uygulamaları vardır. Onun her karşılaşmada musâfaha yaptığı³⁹ musâfahayı iki eliyle yaptığı⁴⁰ ve elini muhatabından önce çekmediği⁴¹ rivayet edilmiştir. Hiz. Peygamber bir sahabinin, “Bizden biri kardeşi veya arkadaşıyla karşılaştığında saygı için eğilebilir mi, sarılıp onu öpebilir mi, elini tutup tokalaşabilir mi?” şeklindeki sorularından ilk ikisine olumsuz; üçüncüsüne ise olumlu cevap vermiştir.⁴² Ayrıca Hiz. Peygamber “İki Müslüman karşılaşınca musâfaha

³⁵ ‘Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî, *el-İhtiyâr li- ta ‘lîlî’l-Muhtâr* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1990), 5/164.

³⁶ en-Nûr 24/61.

³⁷ Esad Muhammed Sâid es-Sâğircî, *Delilleriyle Hanefî Fıkhu- el-Fıkhu’l-Hanefiyyu ve Edilletuhû* (İstanbul: Kardelen&Polen Yayınları, 2009), 835-836.

³⁸ Nebi Bozkurt, “Tokalaşma” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/217.

³⁹ Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdullah Ahmed b. M. eş-Şeybânî, *el-Müsned*, (Beyrut: y.y., 1969), 5/163,168.

⁴⁰ Buhârî, “İsti’zan”, 28.

⁴¹ İbn Mâce, “Edeb”, 21

⁴² Tirmizî, “İsti’zân”, 31

yaparlarsa, günahları mağfiret olunur’’⁴³ buyurarak tokalaşmanın günahlar için mağfiret kapısı olduğunu bildirmektedir.

Erkek ve kadınların hemcinsleriyle tokalaşmalarının sünnet olduğu konusunda görüş birliği vardır. Ayrıca kendilerine şehvet duyulmayacak derece yaşlı bayan ve erkeklerle, ergen olan bir bayan ve erkeğin ya da kendisine şehvet duyulmayacak kadar küçük kız çocuğu ile ergen olan bir erkeğin tokalaşmasında veya el öpmesinde bir sakınca görülmemiştir.⁴⁴ Yaşlılık dönemine ulaşan bayanların, cinsel albenilerinin yok olması sebebiyle daha rahat bir örtünme şekli sergilemesine müsaade edildiği ayet⁴⁵ tokalaşmanın caiz olabileceğine de delil olarak gösterilmiştir. Buna göre yaşlı bir bayanın elini öpmek, ergen olan bir erkeğe caiz olduğu gibi, aynı yaşlarda bir erkeğin ergen olan bir bayan tarafından eli öpülmesi caiz görülmüştür. Nitekim Hz. Ebû Bekir’in yaşlı hanımlarla musâfaha/tokalaşma yaptığı ve Abdullah b. Zübeyr’in de hastalığı sırasında kendisine hizmet etmesi amacıyla yaşlı bir bayanı tuttuğunun nakledilmiş olması da delil olarak gösterilmektedir.⁴⁶

Bir bayanın yabancı bir erkekle tokalaşmasına gelince; alimlerin çoğunluğuna göre bu tokalaşma caiz görülmemiştir. Karşı cinslerin tokalaşması tarafları zinaya götüren ilk adım olabilmektedir. Çünkü tarafların tokalaşma sebebiyle karşı cinse şehvet duyma olasılığı oldukça yüksektir. Bu sebeple “kötülüğe giden yolu kapama (sedd-i zera’i)” prensibince karşı cinslerin tokalaşması caiz görülmemiştir.⁴⁷

3.1.2.1. Bayanların yakın akraba olan erkeklerle tokalaşması

İslam Hukukuna göre Kur’an-ı Kerim ve Sünnet delili ile aralarında evlenme engelleri bulunan bayan ve erkeğin tokalaşmasında, büyük olanın örfen öpülmesinde; hatta bireylerin birbirlerinin görmelerinde sakınca bulunmayan vücut bölgelerine dokunmalarında şer’an bir sakınca yoktur. Ancak bu hareketlerden cinsel haz ve şehvet duyuyorlarsa, fitneye ve haklarında dedikodu çıkmasına sebep oluyorsa, tokalaşması bir yana yalnız ortamlarda baş başa kalmaları bile haramdır.⁴⁸ Buradaki haram hükmünün dayanağı İslam hukukunca benimsenmiş olan sedd-i zera’i prensibidir.⁴⁹

⁴³ bkz. Ebu Dâvud, “Edeb”, 142; Tirmizî, “İsti’zan”, 31; İbn Mâce, “Edeb”, 15.

⁴⁴ Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 11. Basım, 2020), 335.

⁴⁵ Bkz. en-Nûr 24/60.

⁴⁶ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/155.

⁴⁷ Bozkurt, “Tokalaşma”, 41/217. Detaylı bilgi için bkz. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 334-342.

⁴⁸ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 5/155; Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 335.

⁴⁹ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 335.

3.1.3. Örtünme

İlk yaratılıştan itibaren edep yerlerini korumak ve örtünmek insan olmanın bir gereğidir. Hz. Adem ve Hz. Havva, cennette kendilerine yasaklanan ağacın meyvesini yedikleri zaman edep yerleri açılmış; utanç duygusundan dolayı da Hz. Adem ve Hz. Havva hızlı bir şekilde edep yerlerini cennet yapraklarını kullanarak örtmüşlerdir.⁵⁰ Bu durum örtünmenin, giyinmenin fıtri bir olgu olduğunu göstermektedir.

3.1.3.1. Örtünme ayetlerinin kapsamı

Cahiliye döneminde kadınlar örf ve adetlerine uygun şekilde giyiniyor fakat edep yerlerinin⁵¹ bir kısmı açık kalıyordu.⁵² Cahiliye dönemindeki yaşantıya bazı sınırlamalar getirildiği gibi örtünme ile ilgili de bazı sınırlamalar getirilmiştir. Kur'an'da kadınların örtünmesi ve giyim kuşam adabı ile ilgili üç ayet yer almaktadır. Ahzâb suresi 59. ayet, dışarıya çıkan kadınların dikkat etmesi gereken hususları açıklamaktadır: *يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا* “Ey peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle, dış giysilerini üzerlerine bürünsünler. Bu, tanınıp rahatsız edilmemeleri için en uygun olanıdır. Allah ziyadesiyle bağışlamakta ve çok esirgemektedir.” Burada geçen cılıb kelimesi ayetin kilit noktasıdır. Cılıb, “bütün bedeni saran bir giysi, kadının örtündüğü her şey, kadının elbiselerini baştan aşağı örttüğü -milhafa/çarşaf gibi- şey, milhafeden biraz küçük geniş bir kadın giysisi” şeklinde tanımlanmaktadır.⁵³

Nûr suresi 31. ayette ise örtünmenin kapsamı genişletilmiştir: *وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِهِنَّ أَوْ أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَىٰ عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ* “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini

⁵⁰ el-A'râf 7/22; Tâha 20/121.

⁵¹ Boyun ve göğüs kısmı.

⁵² Elmalılı, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2011), 4/3506.

⁵³ H. Yunus Apaydın, “Tesettür”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/540. Cılıb ile ilgili detaylı bilgi için bkz, Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 293-298.

göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, başka kadınlar, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!” Bu ayet ile bakışların kontrol altında tutulması, iffetin korunması emredilmiştir. Mahrem olmayan yakınları dışında örtünme konusunda tam bir disipline getirilmiştir. Yabancı erkeklerin yanında başın ve ziynet yerlerinin örtülmesi bu ayetin delili ile farzdır.⁵⁴ Nûr suresi 60. ayette ise وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ “Evlenmekten umudunu kesmiş yaşlı kadınların, açılıp saçılmadan giysilerini çıkarmalarında onlar için bir sakınca yoktur, bununla beraber iffetlerini korumaya özen göstermeleri kendileri için daha hayırlıdır. Allah her şeyi işitip bilmektedir” buyurmaktadır. Bu ayette yaşlılık sebebiyle kadına örtünmede ruhsat tanınmıştır. Kadınların bu dönemde fiziksel açıdan cazibesini kaybetmesi sebebiyle karşı cinsin, yaşlı kadına olan ilgisi kesilir. Bu sebeple de yaşlı kadına örtünme konusunda ruhsat verilmiştir.

Biz burada konumuzla alakalı olan Müslüman kadının aile fertleri ve yakın akrabaları arasındaki giyim kuşamının nasıl olması gerektiği konusunu ele alacağız.

3.1.3.2. Bayanların yakın akraba olan erkek yanında giyim-kuşamı

Bayanların, yakın akraba erkeklerin yanındaki örtünme şekilleri yabancı erkeklerle nazaran daha toleranslıdır. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de yakınlar ve onların yanındaki örtünme şekilleri şu şekilde açıklanmıştır: وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا

⁵⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmî li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Abdu'l-Alim el-Burdunî (Kahire: y.y., 1372), 12/230.

أَيُّهُ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ “Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar. Dışarıda kalanlardan başka ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerinden bağlasınlar. Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, başka kadınlar, hizmetlerinde bulunan köleleri ve câriyeleri, cinsel arzusu bulunmayan erkek hizmetçiler, kadınların cinselliklerinin farkında olmayan çocuklar dışında kimseye süslerini göstermesinler. Yürürken, gizledikleri süsleri bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hepiniz Allah’a tövbe edin, umulur ki kurtuluşa erersiniz!”⁵⁵

Ayet incelendiğinde Müslüman kadınların, kendileri yanında zahir ve batın ziynetlerini⁵⁶ açık bulundurabileceği yakınları şunlardır:

- Eşi: Kadın, kapalı mekanlarda olduğu müddetçe eşlerinin yanındaki giyimlerinde açılmalarına müsaade edilmiştir.
- Eşi dışındaki erkek yakınlar ve hizmetçiler: Kur’an-ı Kerim’de babası, kayınpederi, oğulları, üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek ve kız kardeşlerinin oğulları, ellerinin altındaki köleler⁵⁷, erkeklerden kadına ihtiyacı kalmamış⁵⁸ hizmetçiler şeklinde belirtilmiştir.

İslam alimleri yukarıdaki ayetten hareketle kadınların erkek yakınlarının yanında giyim-kuşamlarının nasıl olması gerektiği konusunda şu karara varmışlardır: Kadınların yukarıda belirtilen erkek yakınlarının yanında zahir ziynetlerinin yanında başını, saçını, omuza kadar kollarını, boyun ile gerdanını, göğüs kafesinin bitimine kadar olan kısmını ve batın ziynetlerini açık bulundurmalarında sakınca yoktur.⁵⁹ Müslüman kadının bu kişiler ile cinsel münasebet yaşamasında büyük engeller bulunduğu için giyim-kuşam konusunda kendisine oldukça tolerans tanınmıştır. Kadın akrabalık sebebiyle bu erkeklerle aynı ortamı daha çok paylaşmaktadır. Kadına yabancı erkeklerin yanında emredilen giyim kuşamın, yakın akraba erkeklerin yanında da emredilmesi kadına

⁵⁵ en-Nûr 24/31.

⁵⁶ Zahir ziynet, yüz ve eller; batın ziynet ise diz kapağından biraz aşağı kadar ayaklardır. Detaylı bilgi için bkz, H. Yunus Apaydın, “Tesettür”, 40/539-540.

⁵⁷ Konu ile ilgili bkz, Ebu Bekir b. Ali er-Razi, Cessas, *Ahkâ-mü’l-Kur’ân* (Beyrut: yy, 1985), 5/176.

⁵⁸ Kadına ihtiyaç duymaz olup şehveti kalmamış yaşlılar, matuhlar, sadece yemeklerinin fazlasından yemek için peşine takılan kişiler, miskinler veya hilkaten erkekliği bulunmayan kimselerdir. (Elmalılı, *Hak Dini Kur’an Dili*, 5/3507).

⁵⁹ Kemâlüddin Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî, İbnü’l- Hümâm; *Fethu’l-Kadîr* (Beyrut: Dâru ihyâi’t-turâsi’l- ‘Arabî, ts.), 8/466.

zorlukları da beraberinde getirecektir. İslam kadınlara giyim kuşam konusunda bu müsamahayı tanıyıp karşılaşılabilecekleri zorlukları da ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Çünkü İslam zorluk dini değil; kolaylık dinidir.⁶⁰

Bütün bunların yanında kadının açıkta kalan organların bu yakınlarının şehvetle bakmaları, dinen ve ahlaken doğru görülmemiştir.⁶¹ İslam orta yol dinidir. Her şeyde olduğu gibi giyim-kuşam konusunda da orta yolu izlemeyi emretmiştir. İslam'ın kadınlara, erkek yakınlarının yanında tanıdığı giyim-kuşam ruhsatı kullanılmalı ancak şehvete zemin oluşturabilecek giyim-kuşam tarzından da uzak durulmalıdır.⁶²

3.1.4. Gelinlerin kayınvalide ve kayınpederine bakma sorumluluğu

Aile kavramı İslam dininde büyük bir öneme sahiptir. Kur'an-ı Kerim'de aile, kişilerin huzur bulduğu ve kendini güvende hissettiği⁶³, fizyolojik ve psikolojik olarak kendini tamamladığı, hayata dair temel bilgileri öğrendiği ve neslin devamını sağladığı⁶⁴ bir kurum olarak tarif edilmiştir.

Aile, insan hayatındaki en önemli toplumsal kurumdur. Aile sistemi sağlam olursa toplumda o derecede sağlam olur. İyi bir insan, iyi bir vatandaş olmanın eğitimi ilk aile hayatında başlar. Ebeveynler çocuklarının her türlü bedensel, ruhsal, sosyal ve ahlaki gelişimlerini geliştirmede etkin role sahiptirler. Çocuklar da anne babalarına sevgi, saygı göstermek ve gerektiğinde de onlara yardım etmek zorundadırlar.

Aile yapısının belirlenmesinde üye sayısı etkili olmuştur. Anne, baba ve çocuklardan oluşan aile yapısına çekirdek aile; çekirdek aile yapısına dede ve ninelerin dahil olmasıyla oluşan aile yapısına da geniş aile denilmektedir.

Günümüzde bir arada yaşama durumu beraberinde de birçok problemi de beraberinde getirmektedir. Bunlardan bir tanesi de gelin ile kayınvalide ve kayınpeder arası ilişkilerdir. Birçok ailede büyükanne ve büyükbaba bulunmaktadır. Bu da gelinin eşinin anne babasına karşı tavrının nasıl olması gerektiği, onlara bakma sorumluluğu olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir.

⁶⁰ Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 289.

⁶¹ Kurtubî, *el-Câmi*, 12/227.

⁶² Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, 290.

⁶³ bkz. en-Nisâ 4/34.

⁶⁴ bkz. Bakara 2/233; en-Nahl 16/72.

Gelinlerin kayınvalidelerine ve kayınpederlerine bakmaları ile ilgili açık bir nas bulunmamaktadır. Ancak şu da açık ve nettir ki; evlilik yoluyla eşlerin birbirlerinin anne babasına haram kılınması onların öz anne baba gibi kabul edildiği anlamına gelmektedir.

İslam dininin en çok önem verdiği konulardan bir tanesi de anne babaya itaat ve hürmettir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu önem şu şekilde vurgulanmaktadır: وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا ۖ إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَمًّا وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا ۖ وَخَفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيَانِي صَغِيرًا. *Rabbim, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et.*⁶⁵ Bu ayet ile anne babaya iyilik yapılması emredilmiş, “öf” bile denmesi yasaklanmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de anne babaya hürmetten ve onlara karşı yerine getirilmesi gereken sorumluluktan yine şu şekilde bahsedilmektedir: وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ *Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun süttten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.*⁶⁶

Hiz. Peygamber'in anne babaya hürmet konusunda birçok hadisi bulunmaktadır. Nitekim Hiz. Peygamber “Küçüklerine merhamet etmeyen, büyüklerine saygı göstermeyen bizden değildir”⁶⁷ buyurmaktadır. Yine başka bir hadiste şöyle buyurmaktadır: “Allah'ın rızası anne babanın rızasındadır; Allah'ın gazabı yine anne-babanın öfkesindedir.”⁶⁸ Bu hadis ile de Allah'ın rızasının kazanılmasının, anne baba rızasının kazanılmasıyla gerçekleşeceği belirtilmektedir.

⁶⁵ İsrâ 17/23-24.

⁶⁶ Lokmân 31/14.

⁶⁷ Tirmizî, “Birr”, 15; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 66.

⁶⁸ Tirmizî, “Birr”, 3.

İlgili ayet ve hadislerden de anlaşılacağı gibi İslam dini bireye, bakımını üstlenen, şefkat ve merhametini, maddi manevi desteklerini esirgemeyen anne babaya iyilik yapmayı emretmiştir. Bu durumda gelinlerin öz anne babası gibi olan kayınvalide ve kayınpederlerine sevgi, saygı, hürmet göstermeleri, onların bakımları ile ilgilenmeleri gerekmektedir.

Aile büyükleri ile beraber yaşamak veya onlar ile yakından ilgilenmek, toplumumuzda yıllardır var olan örfi bir uygulamadır. Örfi uygulama olduğu için de gelinlerin bu sorumluluktan kaçınmaları toplumda hoş karşılanmamaktadır.⁶⁹ Gelinlerin kayınvalide ve kayınpederine hürmet etmesi ve gerektiğinde onların bakımları ile ilgilenmesi Müslümanlar tarafından hoş karşılanmaktadır.

Tüm verilenler dikkate alındığında gelinlerin kayınvalide ve kayınpederlerine bakmaları, onlara hizmet etmeleri, hürmet etmeleri açık bir şekilde farz ya da vacip olmasa da dinen, ahlaken, örfen ve vicdanen yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur.⁷⁰

Akrabalar arası ilişkileri de yakından ilgilendiren bir arada yaşama ahlakında selam, musâfaha, örtünme ve gelinlerin kayınvalide ve kayınpedere bakma sorumluluğu konularını kısaca aldık. Şimdi asıl konumuz olan “sıla-i rahim” incelenecektir.

3.2. Sıla-i Rahim

Huzurlu toplum yapısı açısından çevreyi, en temelden aile ve ailenin uzantısı olan akrabalar oluşturmaktadır. Dolayısıyla akrabalarımıza karşı yerine getirmemiz gereken görev ve sorumluluklarımız vardır. Peygamberimizin hadislerinde ve ahlak kitaplarında sıla-ı rahim deyiimiyle akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Sözlükte “bağ, ilişki” anlamına gelen “sıla” (صلة) ile “ana rahmi” anlamındaki “rahim” (رحم) kelimelerinden oluşan sıla-i rahim Arapça kökenli bir kavramdır. Dini terim

⁶⁹ Detaylı bilgi için bkz. Osman Şahin, “Örfün İslam Hukukunda Yeri”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 7 (2005) / 207-216.

⁷⁰ Osman Eyüpoğlu, “Gelinlerin Kaynana ve Kayınpederlerine Bakma Sorumluluğunun İslam Hukuku ve Sosyal Psikoloji Açısından Tahlili”, *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)* sy. 21 (Aralık 2019), 66.

olarak ise “*akrabalık bağlarını yaşatma, akrabalarla ilişkiyi sürdürme, iyilik ve yardımda bulunma, ziyarette bulunma*” olarak açıklanmaktadır.⁷¹

Mübârekfûrî sıla-i rahmi “*akrabalara ilgi ve yakınlık gösterme, onlara şefkatle ve merhametle muamele etme ve iyilikte bulunma*”⁷²; İbnü'l-Esîr ise “*akrabalara ihsanda bulunma, iyilik etme, şefkatli davranma ve hatırlarını sorma*”⁷³; Kurtubî ise “*akrabalara sevgi-saygı gösterme, onlara nasihatte bulunma, durumlarını gözetme, ufak tefek hatalarını görmezden gelme*”⁷⁴ olarak tarif etmektedir.

3.2.1. Sıla-i rahim’e dahil olan fertler

Akrabalık ilişkilerinin en temel kavramlarından olan sıla-i rahim, kendi içerisinde derecelendirilmiştir. Bu derecelendirme en yakın akrabalarla başlayarak uzak akrabalarla doğru sıralanır.

Derecelendirme usul ve fûrû şeklinde iki ayrı kategoride yapılır. Usul denen üst soy hısımlar olan anne, baba, dede, nine gibi yakınlar ilk sıralarda yer alır. Ardından kişinin neslini sürdüren oğullar, kızlar ve onların çocukları, yani alt soy hısımları gelir. Sonrasında ise erkek ve kız kardeşler, amcalar, halalar, dayılar, teyzeler ve onların çocukları sıralanır. Ancak sıla-i rahim kavramı sadece kan bağıyla oluşan akrabalığı değil evlilik bağından ve süttan doğan akrabalığı da kapsar.⁷⁵ Bu nedenle anne-baba, dedeler, nineler, çocuklar, torunlar, kardeşler, yeğenler, amcalar, halalar, dayılar, teyzeler ve tüm bu akrabalar mahrem olsun olmasın sıla-i rahim kavramıyla ilişkilendirilir.

3.2.2. Sıla-i rahim’in mertebeleri

Sıla-i rahimde tanımlara göre üç farklı mertebe bulunmaktadır. Birinci mertebe, selam vermek, hal-hatır sormak, güler yüzlü ve tatlı dilli olmak, onlar hakkında olumlu düşüncelere sahip olmak ve onlar için dua etmek şeklinde ifade edilmektedir. İkinci mertebe, ziyaretlerde bulunmak ve ihtiyaç duyduklarında hızlıca yardımlarına koşmaktır.

⁷¹ Mustafa Çağrı, “Sıla-i Rahim”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/112.

⁷² Ebu'l-Ûlâ Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, Mübâekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*, (Beyrut: y.y., 1990), 4/ 25.

⁷³ Muhammed el-Cezerî, İbnü'l-Esîr, *en-Nihaye fî garîbi'l-hadis ve'l-eser*, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî ve Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (Beyrut: y.y.,ts), 2/191.

⁷⁴ Abdullah b. Sâlih el-Kasîr, *Tezkîrû'l-en'âm bi şe'n-i sıleti'l-erhâm* (Riyâd: Dârü'bn-ü Huzeyme, 1419), 12, 13.

⁷⁵ Vecdi Akyüz, “Akraba”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2/286.

En üst merteye ise maddi yardım ve destek sağlamaktır. Bu üç mertebeden hangisine güç yetiriliyorsa veya en çok hangisine ihtiyaç duyuluyorsa o ihtiyaca yönelik davranışlar sergilenir.⁷⁶ En alt mertebedeki sıla-i rahimi yerine getiren bir kişi, gücü yettiği kadarını ifade ettiği için sıla yapmış kabul edilir. Ancak daha üst mertebeye gücü yettiği halde sadece bir selam veya ziyaret ile yetinirse o kişi tam anlamıyla sıla-i rahim yapmış sayılmaz.⁷⁷

3.2.3. Sıla-i rahim'in hükmü

Sosyal yardımlaşma ve dayanışma bakımından insanın en yakın çevresi annesi ve babasıdır. Anne-babanın ardından da anne-babanın uzantısı olan akrabalar gelmektedir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde akrabalık bağlarına büyük önem verilmiş ve bu bağların, maddi ve manevi yardımlaşma gibi çeşitli yollarla korunması ve güçlendirilmesi istenmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de *يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ* *يا أيها الناس اتقوا ربكم الذي خلقكم من نفس واحدة وخلق منها زوجها وبث* *منه رجالاً كثيراً ونساءً واتقوا الله الذي تساءلون به والأرحام إن الله كان عليكم رقيباً* *“Ey sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretilen Rabbinizden sakının. Adını kullanarak birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'tan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının”*⁷⁸ buyrulmaktadır. Bu ayette Allah'a saygısızlık yapmaktan ve akrabalık haklarına riayet etmemekten sakınılması istenmektedir. İslam alimleri bu ayete göre sıla-i rahimi gözetmenin farz olduğunu ve sıla-i rahimi terk etmenin ise haram olduğuna hükmetmişlerdir.⁷⁹ Kurtubî bu konuda İslam ümmetinin ittifak ettiğini belirtmektedir.⁸⁰

Sıla-i rahime riayetsizlik, akrabalık ilişkilerini kesme veya koparma anlamına gelmektedir. İslam dininde akrabalık bağlarını koparmak "*kat-ı rahim*" olarak tanımlanmıştır. Akrabalık bağlarını koparmak demek, Allah'ın farz kıldığı akrabalık haklarını yerine getirmekten ve yakınlarına iyilik etmekten kaçınmak suretiyle onlara haksızlık yapmaktır. Akrabalık bağlarını yaşatmak ise Allah'ın akrabalara karşı yerine getirilmesini farz kıldığı sorumlulukları yerine getirmek ve onlara şefkatle davranmaktır.

⁷⁶ Şamil İslam Ansiklopedisi, “Sıla-i Rahim”, (Ankara: Dergah Ofset, 2000), 7/198.

⁷⁷ Muhyiddîn b. Yahyâ Ebû Zekeriyyâ b. Şeref ed-Dimeşkî, Nevevî, *el-Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*, (Dâru İhyâit't-türâsî'l-Arabî, 1392 / 1972), 16/112,113.

⁷⁸ en-Nisâ 4/1.

⁷⁹ Kurtubî, *el-Câmi*, 4/14.

⁸⁰ Kurtubî, *el-Câmi*, 6/6.

Sıla-i rahim, insanı Allah'a yakınlaştıran en önemli amellerden biri kabul edilmektedir. Kat-ı rahim ise en büyük günahlardan biri olarak görülmektedir.⁸¹ Bundan dolayı Ahmed b. Hanbel'e göre kat-i rahim yapanın şehadeti geçerli olmaz.⁸²

Hiz. Peygamber bir hadisinde akrabalık bağlarını sürdüren kişilere Allah'ın rahmet ve merhametinin devam edeceğini ancak akrabalık bağlarını koparanların Allah'ın rahmet ve merhametinden mahrum kalacağını bildirmiştir.⁸³ Ayrıca Hiz. Peygamber “*Akrabalık bağlarını koparan kimse Cennete giremez*”⁸⁴ buyurmaktadır. Bu hadisler akrabalık ilişkilerinin önemini vurgulayarak sıla-i rahimin gözetilmesini emretmekte; akrabalık bağlarının koparılmasından kaçınılması gerektiğini işaret etmektedir.

Akrabalık bağlarını koparmak, nifak hareketleri arasında da sayılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de *هَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقْطِعُوا أَرْحَامَكُمْ (٢٢) وَلَنْ يَكُنَّ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ* *فَأَصَمَّهُمْ وَأَعَمَّى أَبْصَارَهُمْ (٢٣)* “*Yönetimi üstlenseniz hemen yeryüzünde kötülük çıkaracak ve yakınlık bağlarını parça parça edecek değil misiniz? İşte bunları Allah lânetlemiş, kulaklarını sağır, gözlerini kör etmiştir*”⁸⁵ buyrulmaktadır. Bu ayet yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların ve akrabalık bağlarını koparanların Allah'ın lanetine uğradığını, gözlerinin kör, kulaklarının sağır edildiğini haberdar etmektedir. Bu durum akrabalık bağlarını koparmanın büyük günahlardan biri olduğunu göstermektedir.⁸⁶

Rebi b. Enes de : “*Münafıklar da altı özellik bulunmaktadır. İmkan bulduklarında bu özelliği açığa vururlar. Konuştuklarında yalan söylerler, vaad ettiklerinde vaadlerini yerine getirmezler, kendilerine bir şey emanet edildiğinde ona hıyanet ederler, Allah'a verdikleri ahdi bozarlar, Allah'ın emrettiği akrabalık bağına koparırlar ve yeryüzünde bozgunculuk çıkarırlar*”⁸⁷ buyurarak akrabalık bağına koparmayı, münafıklığın alametlerinden saymıştır.

Ayrıca Hiz. Peygamber bozgunculuk çıkarma ve akrabalık bağına koparma günahları hakkında “*Hiçbir günah yoktur ki, yeryüzünde bozgunculuk çıkarmak ve akrabalık bağına koparmak kadar, Allah tarafından ahiretteki cezası ertelenmesine rağmen dünyadaki*

⁸¹ Komisyon, *Fetava eş-Şebeke el-İslamiyye*, (2009), 8/961.

⁸² Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Makdisî, İbn Kudâme, *el-Muğnî* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1972), 14/151.

⁸³ Buhârî, “Edeb”, 13; Tirmizî, “Birr”, 6. Ayrıca bkz Ebû Dâvûd, “Zekat”, 45.

⁸⁴ Buhârî, “Edeb”, 11.

⁸⁵ Muhammed 47/22-23.

⁸⁶ Taberî, *el-Câmi*, 13/74.

⁸⁷ Ebû'l-Fidâ İsmâ'il b. Ömer, İbn Kesîr, *et-Tefsîru'l-Kur'ânî'l-Azîm (Muhtasar)*, İhtisâr ve thk. M. Ali es-Sâbûnî (Beyrut: Dârü'l-Kur'ânî'l-Kerîm, 7. Basım, 1402/1981), 1/190.

cezasının derhal verilmesine daha layık olsun”⁸⁸ buyurarak bu günahları işleyenlerin dünyadaki cezalarının derhal verileceğini haberdar etmiştir.

3.2.4. Sıla-i rahim’i uygulama şekilleri

Akrabalık, gözetilmesi gereken bir haktır. Kur’an-ı Kerim’de akrabalık bağlarına riayet edenler övülmüş, akrabalık bağlarına riayet etmeyenler kınanmış; bu kişiler münafıklık ve fasıklıkla nitelendirilmiştir.⁸⁹

Akrabalık bağlarına riayet de maddi-manevi şekilde gerçekleşir. Manevi yönünü *akrabaya güzel muamelede bulunma*; maddi yönünü ise *akrabaya infakta bulunma* oluşturmaktadır.

3.2.4.1. Akrabaya güzel muamelede bulunma

Abdullah b. Abbas, Ebu Sufyan b. Harb’dan haber verdiğine göre; Bizans İmparatoru Hirakl, Kudüs’e geldiği bir sırada, Suriye bölgesine ziyaret için gitmiş olan Ebu Sufyan’a haber gönderip huzuruna çağırtmış ve Hz. Peygamber’i kastederek; “*O size ne emrediyor?*” diye sormuştur. Ebu Sufyan da “*O, bize Allah’a ibadet etmeyi, namaz kılmayı, sadaka vermeyi, iffetli olmayı, akrabalarla irtibatı devam ettirip onlara iyilik etmeyi yani sila-i rahimi emrediyor*”⁹⁰ demiştir. Anne-babadan sonra akrabaya güzel muamelede bulunma, yani sevgi, saygı, ilgi gösterme insanlığın gereği olduğu gibi İslam dininin de ilk emirlerindendir. Ayrıca akrabaya güzel muamelede bulunma, bütün dinlerin ortak emirlerinden bir tanesidir.⁹¹

Akrabaya güzel muamelede bulunma, Allah’ın bir emri olduğu gibi imanın bir gereği olarak da zikredilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber “*Allah’a ve ahiret gününe inanan kimse sila-i rahimde bulunsun; Allah’a ve ahiret gününe inanan kimse ya hayır söylesin ya da sussun*”⁹² buyurmaktadır.

Allahü Teala “*Şüphesiz Allah size adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlarla bakmayı emreder, hayasızlıktan, fenalıktan ve azgınlıktan alıkoyar. Allah aklınızı başınıza alaissez diye size böyle öğüt verir*”⁹³ buyurarak dinin prensiplerini açıklamış, yakınlarla bakmayı da bu

⁸⁸ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 43; Tirmizî, “Kıyame” 57.

⁸⁹ bkz er-Ra’d 13/21, 25; Muhammed 13 /22; el-Bakara 2/27.

⁹⁰ Buhârî, “Edeb”, 8; Müslim, “Cihad”, 74.

⁹¹ Süleyman Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri* (İstanbul: y.y., 1989), 5/173.

⁹² Buhârî, “Edeb”, 85; Müslim, “İman”, 74; Ebû Dâvûd, “Edeb”, 123; Tirmizî, “Kıyame”, 50; İbn Mâce, “Edeb”, 4.

⁹³ en-Nahl 16/90.

prensiplerin arasında saymıştır. Bu ayetle dünya ve ahiret düzenini sağlayan üç temel şey emredilmekte; düzeni bozan üç şey de yasaklanmaktadır. Öyle ki kapsamlı anlamından dolayı Abdullah b. Mesud “Eğer bundan başka ayet olmasaydı, bu ayet Kur’an’ın her şeyi açıklayıcı ve alemlere hidayet ve rahmet olması için yeterdi” buyurmuştur.⁹⁴

Kur’an-ı Kerim’de pek çok yerde geçen “akrabalar” buyruğu, akrabaların hakkının ne derece büyük ve değerli olduğuna delalet etmektedir.⁹⁵ Nitekim Allahü Teala وَإِذْ أَخَذْنَا مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَآئِيلَ لَا تَعْبُدُونَ إِلَّا اللَّهَ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَقُولُوا لِلنَّاسِ حُسْنًا وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ ثُمَّ تَوَلَّيْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا مِّنْكُمْ وَأَنتُمْ مُّعْرِضُونَ “Bir zamanlar biz İsrâiloğulları’ndan, “Yalnız Allah’a kulluk edeceksiniz; ana babaya, yakın akrabaya, yetimlere, yoksullara iyilik edeceksiniz. İnsanlara güzel söz söyleyin, namazı kılın, zekâtı verin” diyerek söz almıştık. Sonra, içinizden küçük bir kesim dışında, sözünüzden döndünüz; hâlâ da sırt çevirmektesiniz”⁹⁶ ve وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنْبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَن كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا “Allah’a kulluk edin ve ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anne babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaş, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara iyi davranın. Allah kendini beğenen ve böbürlenip duran kimseyi asla sevmez”⁹⁷ buyurmaktadır. Bu ayette Allah’a ibadet etme ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmama emredildikten sonra ilk sırada ana-babaya iyilik zikredilmektedir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de ana-baba hakkı ve onlara itaat, çoğu yerde Allah’a itaatten hemen sonra zikredilmektedir.⁹⁸

Ailede saygı ve hürmete en layık olan insanlar anne-babalardır. Anne-babalar insanoğlunun dünyaya gelişinin sebepleridir. Anne-baba çocuklarını büyütürken çeşitli zahmetlere katlanıp maddi-manevi anlamda çocuğun yetişmesine katkıda bulunurlar. En muhtaç olduğu zamanlarda çocuğu için kendi yaşantısından ve ihtiyaçlarından fedakarlık yapan anne-babanın hakkı kolay kolay ödenmez. Kur’an-ı Kerim bu zorlu sürecin bir boyutunu ve anne-babaya itaatin gerekliliğini açık şekilde dile getirmektedir.⁹⁹

⁹⁴ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 5/135.

⁹⁵ Ateş, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, 2/552.

⁹⁶ el-Bakara 2/83.

⁹⁷ en-Nisâ 4/36.

⁹⁸ bkz el-Bakara 2/283; en-Nisâ 4/36; el-En’âm 6/151; el-İsrâ 17/23-24; Lokmân 31/14.

⁹⁹ Lokmân 31/14. “Biz insana anne babasıyla ilgili öğütler verdik. Annesi, güçten kuvvetten düşerek onu karnında taşımıştır; çocuğun sütten kesilmesi iki yıl içinde olur. Bunun için (ey insan), hem bana hem anne babana minnet duymalısın; sonunda dönüş yalnız banadır.”

Hiz. Peygamber de “Allah katında en iyi amel nedir?” diye sorana “Vaktinde kılınan namaz, anne-babaya iyilik etmek ve Allah yolunda cihad etmektir”¹⁰⁰ diye cevap verip anne-babaya iyilik etmeyi Allah katındaki en iyi amellerden biri olarak zikretmiştir.

Ayrıca Kur'an-ı Kerim anne-babaya karşı görevleri لَا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَتَقْعَدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا. وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle. Onlara merhametle ve alçak gönüllülükle kol kanat ger. “Rabbim! Onlar nasıl küçüklükte beni şefkatle eğitip yetiştirdilerse şimdi sen de onlara merhamet göster” diyerek dua et”¹⁰¹ buyurarak özetlemiş ve “öf bile deme” buyurarak en küçük olumsuz davranışın bile yapılmasının önüne geçmiştir. Anne- babaya itaatte istisna edilen tek şey ise anne-babanın çocuğunu şirke zorlamalarıdır. Şirkte zorlama durumunda anne-babaya itaat edilmez ancak bu durum anne-babaya iyilik etmeye de teşkil etmez.¹⁰²

Ana-babaya iyilikten hemen sonra akrabaya iyilik zikredilmiştir. Çünkü akraba, ana-babanın uzantısıdır. İnsanoğlunun aileden sonra en iç içe olduğu sosyal gruptur. İhtiyacını daha kolay bilip hızlıca gidermek mümkün olacağından ve sıla-i rahim hakkından dolayı diğerlerinin hakkından önce gelir.

Hiz. Peygamber akrabalarla ilgili nitelikli iletişim kurulmasını tavsiye ve teşvik etmenin yanında bizzat kendisi de akrabalarını ziyaret eder, darda olanlara yardımcı olurdu.¹⁰³

Yetim dünyaya gelen Hiz. Peygamber annesinin de vefatıyla iki yıl süresince dedesinin himayesinde büyümüştür. O vefat edince amcası Ebû Tâlib'in himayesinde kalmıştır. Mekke'deki şiddetli kıtlık sebebiyle mali durumu zayıflayan Ebu Talib'in çocuklarından olan Hiz. Ali'yi yanına almış, hicrete kadar kendi himayesinde büyüttü.¹⁰⁴ Bütün bunlar, akraba hakkının korunması ve sosyal yardımlaşmada akrabalara öncelik verilmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Hiz. Peygamber akrabalarla olan iletişimin koparılmasında dünyadaki cezasının derhal verileceğini bildirdiği gibi bu bağların korunması ile dünyadaki mükafatlarından da

¹⁰⁰ Buhârî, “Mevakati's-Salat”, 5; Müslim, “İman”, 36

¹⁰¹ el-İsrâ 17/22-23.

¹⁰² Lokmân 31/15; el-Ankebût 29/8.

¹⁰³ bkz: Bedruddin Aynî, *Umdetü'l-Kari Şerhu Sahîhi'l-Buhâri* (Beyrut: y.y, ts.), 1/95-96.

¹⁰⁴ İbnu Sa' d, Muhammed, *et-Tabakatu'l-Kübra*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire, ts.), 1/97,108.

haberdar etmiştir. Nitekim *“Rızkının çoğalmasını, ecelin ertelenmesini (yani ömrünün uzamasını) isteyen kimse akrabasını kollayıp gözetsin, sıla-i rahim yapsın”*¹⁰⁵ buyurarak akrabalık bağlarını koruyanlara ömürlerinin uzadığı, rızıklarının arttığı, kötü şeyleri de kendinden uzaklaştırdığı müjdesini vermiştir.

Allah dünyada iken insanlara bazı günahların affı için fırsatlar, imkanlar ve telafi yolları göstermiştir. Akrabalar arası ilişkileri güçlü tutma da günahların keffaret yollarından bir tanesidir. Nitekim bir gün Allah Resülü’ne bir adam gelmişti. Şöyle dedi: *“Ben bir günah işledim. Bana tevbe var mıdır?”* Hz. Peygamber şöyle buyurdu: *“Senin annen var mı?”* Adam *“Hayır”* dedi. Bunun üzerine Allah Rasulü *“Teyzen var mı?”* diye sordu. *“Evet”* cevabını alınca da *“öyleyse ona iyilik yap”* buyurdu¹⁰⁶ hadisi sıla-i rahimin günahların affedilmesinde tövbe kapılarından birisinin olduğunun delilidir. İtiraf etmiş olduğu günaha kefarete olarak önce annesine, annesi yoksa anne yerinde olan teyzesine iyilik yapması, yani güzel muamelede bulunması tavsiye edilmiştir.

Tüm bunlar dikkate alındığında akrabaya iyilikte bulunma yani genel ifadeyle akrabaya güzel muamelede bulunma Allahü Teala’nın emridir. Akrabaya güzel muamelede bulunma halinde dünya ve ahiret mükafatı; güzel muamelede bulunmanın ihlali halinde ise dünya ve ahiret cezası bulunmaktadır.

Bu arada şu da unutulmamalıdır ki her amel de olduğu gibi sıla-i rahimde de sadece Allah’ın rızası umularak yerine getirilmelidir. Beklenti içine girilerek yapılan sıla-i rahim kabul değildir. Akrabalar bağı koparsa bile bu bağları yeniden oluşturmak, karşılık beklemeden devam ettirmek her müminin görevidir. Nitekim Hz. Peygamber *“Ziyarete gelene iade-i ziyarette bulunmak sıla-i rahim değildir. Gerçek sıla-i rahim, seninle irtibatı kesmiş olana gitmektir”*¹⁰⁷ buyurarak asıl sıla-i rahimin bağını koparmış olan akrabalara yapılan sıla-i rahim olduğunu haberdar etmiştir. Ayrıca *“Bütün faziletlerin en üstünü, senden ziyareti kesen akrabanı ziyaret ederek ilişkiyi yaşatmandır”*¹⁰⁸ buyurmaktadır.

¹⁰⁵ Buhârî, “Edeb”, 12; “Büyu”, 13; Müslim, “Birr”, 20,21; Ebû Dâvûd, “Zekat”, 45; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3/156. Ayrıca bkz: Tirmizî, “Birr”, 49; Müsned, 3/156.

¹⁰⁶ Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî İbn Hibbân, *Sahih-i İbn Hibbân*, (Beyrut: y.y., 1977), 2/155.

¹⁰⁷ Buhârî, “Edeb”, 15; Tirmizî, “Birr”, 10; Ebû Dâvûd, “Zekat”, 45.

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3/428

3.2.4.2. Akrabaya infakta bulunma

Akrabaya karşı görevlerin maddi-manevi olarak gerçekleştirildiğini belirtmiştik. Akrabaya iyiliği emreden ve yardım yapamama durumunda da yumuşak söz söylemeyi emreden ayetler¹⁰⁹ manevi yardım şekli olarak gösterilmiştir.

Maddi yardım ise Allah yolunda yapılan harcama şeklinde gerçekleşir. Dünya malı insanlara Allah tarafından verilen nimetlerden bir tanesidir. Malın asıl sahibi Allah'tır. Allah yarattığı kulları arasında malını dağıtmış, ihtiyacı olan insanlara da dağıttığı maldan vermeyi hak kılmış ve bunu da bir görev olarak bildirmiştir. Ayrıca malın kimlere verileceğini de bildirmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *يَسْأَلُونَكَ مَاذَا يُنْفِقُونَ قُلْ مَا أَنْفَقْتُ مِنْ خَيْرٍ فَلِلَّهِ الدِّينُ وَالْأَقْرَبِينَ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ* “Sana ne harcamayacağınızı soruyorlar. De ki: “Harcayacağınız mal, ana-baba, yakınlar, öksüzler, yoksullar ve yolcular için olmalıdır. Hayır olarak ne yaparsanız muhakkak ki Allah onu bilir.”¹¹⁰ buyrulmaktadır.

İnfak terim olarak “Allah'ın hoşnutluğunu elde etme amacıyla kişinin kendi servetinden harcama yapması, muhtaçlara aynî ve nakdî yardımda bulunması”¹¹¹ tanımlanır. Bu bakımdan infak, farz olan zekâtı ve gönüllü olarak yapılan her çeşit hayrı içermektedir.¹¹² İslam dinine göre insanın sahip olduğu servetin asıl sahibi Allah'tır. O'nun emanet olarak verdiği bu servetten başkalarına infakta bulunmak gerekir.¹¹³

İnfak, mümin bir kimsenin sıfatlarından bir tanesidir. Kur'an-ı Kerim'de Allah'a samimiyetle inanan müminlerin başlıca özellikleri sayılırken¹¹⁴ iman ve namazın ardından infak zikredilmiştir. Fahreddin er-Râzî'ye göre bu ayet, farz ve mendup olan bütün infak çeşitlerini kapsamaktadır. Farz olan infak zekatla, kişinin kendisinin ve ailesinin geçimini sağlamak üzere yaptığı harcamalar ve ülkenin savunmasına katkılarıdır. Mendup olan infak ise bunun dışında kalan harcamalardır.¹¹⁵

¹⁰⁹ el-Bakara 2/177; en-Nisâ, 4/36; en-Nahl 16/90.

¹¹⁰ el-Bakara 2/215.

¹¹¹ Mustafa Çağrıncı, “İnfak”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/289.

¹¹² Mustafa Çağrıncı, “İnfak”, 22/289.

¹¹³ en-Nûr 24/33; el-Hadîd 57/7

¹¹⁴ el-Bakara 2/2. “(Onlar) gayba iman ederler, namazı kılarlar, kendilerine verdiklerimizden hayra harcarlar...”

¹¹⁵ Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1934), 2/ 20-29.

Kur'an-ı Kerim'de infakın önemi, amacı, hangi mallardan kimlere ve nasıl verileceği, karşılığında vaat edilen ödülleri ayrıntılı biçimde zikredilmektedir.¹¹⁶ İnfakla ilgili öncelik sırasına işaret edilmekle birlikte asıl önemli noktanın hayır yapma arzusu ve niyeti olduğu belirtilmektedir.¹¹⁷ Hadislerde de aile fertlerine yapılan harcamalar, infak kavramıyla ifade edilmiş ve bunun bütün sadakaların en hayırlısı olduğu belirtilmiştir.¹¹⁸

Kur'an-ı Kerim'de cömertlik (infak), yüceliğinden ötürü iman kavramıyla birlikte zikredilmekte ve cömert olan kişilerin felaha erişen kullar olduğu¹¹⁹ haberdar edilmektedir.¹²⁰ Cömertlikte asıl ölçü, cömertlik yapmak isterken ölçünün kaçırılmaması, fakir olana yardımcı olmak isterken kişinin kendisini fakir hale düşürmemesi, dengenin her zaman korunmasıdır. Nitekim bu konuda ölçünün en güzel özetlendiği ayetlerden bir tanesi de şudur:

وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذَلِكَ قَوَامًا

*“Yine o iyi kullar, harcama yaptıkları zaman ne saçıp savururlar ne de cimrilik ederler; harcamaları bu ikisi arasında mâkul bir dengeye göre olur.”*¹²¹

Allahü Teala harcanacak mal (infak) konusunda anne-babayı ilk sırada zikretmiştir. Evlatları dünyaya getirip, güçsüz ve muhtaç durumdayken yetiştirip büyüten anne-babadır. Bu sebeple anne-baba hakkı, başkalarının hakkından daha üstündür. Allah Teala وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا رَابِّنِ، سَدَّعَ كَنْدِسِينِ كُللُكُ عْتَمَنِينِ وَ عَنَّا لَهَا قَوْلًا كَرِيمًا “Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi ve anne babanıza iyi davranmanızı emretti. Onlardan biri veya ikisi senin yanında yaşlanırsa onlara öf bile deme! Onları azarlama! İkisine de gönül alıcı güzel sözler söyle”¹²² buyurarak Allah hakkından sonraki hakkın anne-baba hakkı olduğunu açıkça belirtmiştir. Bundan dolayı da hakların gözetilmesinde anne-baba hakkı başkalarının hakkından önce gelmektedir.¹²³

Hz. Câbir'in rivayetine göre Hz. Peygamber bir adama şu tavsiyede bulunmuştur: *“Sadaka vermeye önce kendi nefsinden başla. Şayet bir şeyin artarsa, ailene ver.*

¹¹⁶ el-Bakara 2/261-274.

¹¹⁷ el-Bakara 2/215.

¹¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 5/277; Müslim, “Zekât”, 38, 39.

¹¹⁹ Bakara, 2/2-5.

¹²⁰ Ebü'l-Kâsım el-Hüseyn b. M. er-Râgıb; *ez-Zeri'a ila Mekârimi's-Şerî'a*, tercüme Abdi Keskinsoy (İstanbul: y.y., 2003), 308-411.

¹²¹ el-Furkân 25/67.

¹²² el-İsrâ 17/23.

¹²³ Râzî; *Mefâtihu'l-Gayb*, 6/26-27.

Ailenden bir şey artarsa, yakınlarına ver. Yakınlarından bir şey artarsa böyle böyle devam et.”¹²⁴ Hadiste insanın malından öncelikle kendi ihtiyaçları için daha sonrada ailesi ve akrabaları için harcaması gerektiği belirtilmiştir.

Ebeveynlere ve akrabalara yapılacak olan infakın insanı sıla-ı rahime sevk eden şeyler; yetimlere ve yoksullara yapılacak infakın sırf sadakalar olduğu bildirilmiştir.¹²⁵ Nitekim Hz. Peygamber “*Miskine (verilen) sadaka, (sadece) bir sadaka; akrabaya (verilen) sadaka ise, ikidir. (Bu) hem sadaka, hem sıladır*”¹²⁶ “*Yoksula verilen sadaka bir, akrabaya verilen sadaka iki sadaka yerine geçer. Sadaka ve sıla. Yani biri sadaka sevabı diğeri de akrabayı gözetme sevabı*”¹²⁷ buyurmuştur.

Sadakada sevgi ve selameti yayma manası vardır. Yardım alan kadar yardım edenin de manevi tatmin duygusu ile akraba sevgisi gelişir ve büyür. Böylelikle insanoğlu huzurlu toplumun temel taşının adımlarını atmış olur.

İslam dininin gereği uzak yakın ayrımı yapmaksızın hakkı yerine vermektir. Kim olursa olsun muhtaç olanlara mümkün olan yardımı yapmak, zekat, sadaka ve diğer hayır ve iyilik çeşitlerinden biriyle bakmaktır. Allahü Teala’nın kendi malından bahşettiği hakkın yerlerine teslim edilmesi, zengin-fakir arasındaki ekonomik makasın daralması, aradaki sevgi ve muhabbetin artması gerekmektedir.

¹²⁴ Müslim, “Zekat”, 41.

¹²⁵ Râzî; *Mefâtihu’l-Gayb*, 6/26-27.

¹²⁶ Tirmizî, “Zekat”, 26; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/ 367, 369.

¹²⁷ Tirmizî, “Zekat”,26; Ebû Dâvûd, “Savm”, 21; İbn Mâce, “Sıyam”, 25.

4. İSLAM HUKUKUNDA AKRABALAR ARASI HUKUKİ İLİŞKİLER

İslam Hukuku, akrabalar arası ahlaki ilişkilerde olduğu gibi hukuki ilişkilerde de bazı düzenlemeler getirmiştir. Bu bölümde akrabalar arası hukuki ilişkiler hidane, evlilik, miras, nafaka ve şahitlik olmak üzere beş başlık altında incelenecektir.

4.1. Hidane

Sağlıklı bir toplumun oluşabilmesi, çocukların bakım ve terbiyesinin en iyi şekilde verilmesine bağlıdır. Çünkü çocuğun kişiliği toplumun kişiliğini oluşturmaktadır. Evlilik birliği içinde ebeveynler, çocukların bakımını ve onlarla ilgili sorumlulukları birlikte yerine getirmektedirler. Boşanma, ölüm ya da diğer sebeplere bağlı olarak ortaya çıkan durumlarda çocuğun bakımı, terbiyesi ve onunla ilgili sorumlulukları kimin yerine getireceği ile ilgili düzenlemeler İslam Hukukunda ele alınmaktadır. Bu bölümde boşanma ve diğer sebeplere bağlı olarak gerçekleşen durumlarda çocukların bakımını kimlerin üstleneceği, hangi yakınların hangi şartları taşıması gerektiği incelenecektir.

4.1.1. Hidanenin tanımı ve hukuki niteliği

Hidane sözcüğü sözlükte “*yan, böğür, göğüs, kanat; çocuğu kucağına almak, beslemek ve bir şeyi yanına almak*” anlamlarına gelip fıkıhta terim olarak “*bebek ve küçük çocukları sürekli olarak yanında bulundurma, besleme, koruma, gözetme ve terbiye etme hak ve görevi*” olarak tanımlanmaktadır.¹²⁸ Çocuğun bakım ve terbiyesi kendisine verilen kimseye hadine (hadin)¹²⁹ hidane altındaki çocuğa mahdune (mahdun) denilmektedir.¹³⁰

Hidaneden kasıt, çocukların yiyecek, içecek ve giysilerini temin edip onların temizliğini yapmak ve yatacak yerini hazırlamak, çocuğun dini ve dünyevi eğitimini almalarını sağlamak, uyurken ve uyanırken çocuğa gelecek zararlardan onu korumaktır.¹³¹

¹²⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu* (İstanbul: Ofset, 1976), 2/421, 452.

¹²⁹ Ahmed Akgündüz, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı, Özel Hukuk-I (Şahsın Hukuku-Aile Hukuku)* (İstanbul: OSAV Yayınları, 2012), 2/273.

¹³⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 2/421.

¹³¹ Muhammed b. İbrahim b. Abdillâh, Tuveycurî, *Mevsûatu'l Fıkhil-İslâmî* (Lübnan: Beytu'l-Efkârî'd-Düvelîyye, 1.Basım, 2009), 2/267.

Kur'an-ı Kerim'de çocukların bakım ve terbiyesiyle ilgili hükümler bulunmakla birlikte hidane hakkı ile ilgili doğrudan bir nas bulunmamaktadır. Bu konu Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamaları ile sınırlıdır. Ayrıca Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamalarına dayalı olarak fakihlerin kendi görüşlerini, birikimlerini ve deneyimlerini yansıtmaktadır.¹³²

Aile birliğinin devam ettiği durumlarda, çocukların bakımı, gözetimi ve terbiyesi aile ortamında eşler tarafından ortaklaşa karşılandığı için bununla ilgili herhangi bir hukuki düzenleme gerekmemektedir.¹³³ Çocuğun ruh ve beden bakımından sağlıklı olabilmesi, bütün insani ve ahlaki faziletleri, dini değerleri öğrenip çocuğun en güzel şekilde yetişmesi için anne-babanın elinden gelen gayreti en iyi şekilde göstermesi gerekmektedir. Hidane ile ilgili hukuki düzenlemelerin, evlilik birliğinin sona ermesiyle ortaya çıkması ve bu dönemde taraflar arasında hukuki çekişmeye sebep olması sebebiyle klasik dönem literatüründe “boşanma”(talak) ana başlığı altında detaylıca ele alınmıştır.¹³⁴

4.1.2. Hidanede öncelik sırası

İslam alimleri muhtaç durumda olan çocuğun yararı gereği bakım, gözetim ve terbiye görevini yerine getirebilecekler arasında bir sıralamaya gidip, bu görevin bir kadın tarafından yerine getirilmesinin daha uygun olacağı görüşüne varmışlardır.¹³⁵ Kadın bulunmadığı durumlarda ise bu görev erkeklere geçmektedir. Bu görevde öncelikli sıranın kadına verilmesinin sebebi, kadının çocuğa karşı daha sabırlı, daha şefkatli ve daha merhametli olmasıdır.

*“Bir kadın ‘Ey Allah’ın elçisi! Şu oğluma karnım yuva, göğsüm pınar, kucağım kundak olmuştur. Şimdi ise babası beni boşamıştır ve çocuğu benden çekip almak istemektedir’ diyerek danışınca Hz. Peygamber ‘Sen evlenmedikçe daha çok hak sahibisin’ cevabını vermiştir”*¹³⁶ ve *“Her kim anneyle çocuğun arasını ayırırsa Allah da kıyamet günü onunla*

¹³² Ali Bardakoğlu, “Hidane”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/467.

¹³³ Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Çocuk* (İstanbul: Kayihan Yayınları, 1990), 171.

¹³⁴ Bardakoğlu, “Hidane”, 17/467; Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku* (Malatya: Medipres Matbaacılık Yayıncılık, 2.Basım, 2014), 278-280.

¹³⁵ Vehbe b. Mustafa, Zuhaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü* (Dimaşk: Dâru'l-Fıkr, 3.Basım, ts.), 10/7298.

¹³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, (Beyrut: y.y., 1969), 2/182; Ebû Dâvûd, “Talak”, 35.

sevdığının arasını ayırır”¹³⁷ hadisleri hidanenin anneye tanınan öncelik hakkının meşru delilleridir. Fakihler de bu delillerden hareketle hidanenin anneye ait olacağı konusunda hemfikirlerdir.¹³⁸

Berâ b. Azib yoluyla gelen rivayete göre, Hz. Hamza’nın şehit olmasından sonra geride kalan küçük kızının bakım ve terbiyesini üstlenmek isteyen amcaoğulları Hz. Ali, Câfer ve Zeyd arasında çıkan anlaşmazlık, Hz. Peygamber’in çocuğun Câfer ile evli olan teyzesine verilmesine hükmederek “*Teyze anne konumundadır*” buyurmasıyla çözülmüştür.¹³⁹ Hz. Peygamber’in, baba tarafından asabe yakınları bulunmasına rağmen özellikle ve lafzi vurguyla çocuğun teyzesine karar vermesi, kadınların hidane hakkı konusunda öncelikli olduğuna işaret etmektedir. Fakihler de bu rivayetten yola çıkarak hidane konusunda çocuğa ve çocuğun problemlerine annesi gibi ilgili olacağı değerlendirmesiyle teyzenin ve eşit uzaklıktaki anne akrabalarının, baba tarafından akrabalara denk edeceğine hükmetmişlerdir.¹⁴⁰

Hidane görevini üstlenecek kadınlar mezheplere göre şu şekilde sıralanmıştır.¹⁴¹

Hanefiler: Hanefilere göre kadınlar, çocuklara ayıracak oldukları zamanın geniş olması, ilgi ve bakım gerektiren konularda daha yüksek maneviyata ve merhamete sahip olmaları sebebiyle hidanenin öncelikli sahipleri olarak değerlendirilmişlerdir.¹⁴² Hanefilerde hidane hakkına sahip olanların sıralaması; anne, anneanne, babaanne, kız kardeş, teyze, kız kardeşin kızı, erkek kardeşin kızı, hala sonra da miras tertibine göre asabelerdir. Asabeden maksat baba, babanın babası, erkek kardeş ve onun oğlu ile amcalarıdır.¹⁴³ Hanefilere göre çocuğun asabesinden herhangi bir yakınının bulunmaması veya ölmesi veya gerekli nitelikleri taşımaması sebebiyle hidane hakkı zevi’l-erham’a geçmektedir.¹⁴⁴

Şâfiler: Şâfilerin sıralaması Hanefilerin sıralamasına benzemektedir. Sadece nesep bağıını göz önünde bulundurarak erkek kardeşin kızını kız kardeşin kızından önce

¹³⁷ Tirmizî, “Siyer”, 17.

¹³⁸ İbn Kudame, *el-Muğnî*, 8/238.

¹³⁹ Buhârî, “Sulh”, 6; Ebû Dâvûd, “Talak”, 35, Tirmizî, “Birr”, 6.

¹⁴⁰ Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes’ûd b. Ahmed, Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’ fî Tertibi’s-Şerâi’* (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1974), 4/44.

¹⁴¹ bkz. Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’*, 4/41; Muhammed Emin b. Ömer, İbn Âbidîn, *Reddü’l-muhtâr ale’d-Dürri’l-muhtâr*. Beyrut: Dâru’l-fikr, 1992), 3/556-563; İbnü’l- Hümâm, *Fethu’l-Kadîr*, 4/367-372; İbn Kudame, *el-Muğnî*, 8/237.

¹⁴² Mevsilî, *el-İhtiyâr li*, 4/14.

¹⁴³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/14.

¹⁴⁴ Serahsî, Ebû Bekr Şemsü’l-cimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût* (Beyrut: Daru’l-Marife, 1996), 5/196-198.

zikretmektedirler. Buna göre Şâfilerin sıralaması, anne, annearne, babaanne, kız kardeş, teyze, erkek kardeşin kızı, kız kardeşin kızı, hala sonra da miras tertibine göre asabelerdir.

Mâlikîler: Mâlikîlere göre hidane hakkı liyakat esasına dayanır. Çocuğa yakınlığına bakılmaksızın liyakati olmayandan bu hak alınır.¹⁴⁵ Mâlikîlerin sıralaması, anne, annearne, teyze, babaanne, baba, kız kardeş, hala, erkek kardeşin kızı, vasi ve asabeden en yakın kimse şeklindedir.

Hanbelîler: Hanbelîlerin sıralaması ise anne, annearne, babaanne, teyze, hala, sırasıyla annenin ve babanın anne bir kız kardeşi, baba bir kız kardeş ve daha sonra en yakın asabeler şeklindedir.¹⁴⁶

Çocuğa bakacak hiçbir kimse kalmadığında ise bu görev devlete geçer. Devleti temsilen hakim, çocuğun yararını gözeterek çocuğu güvenilir birisine teslim eder.¹⁴⁷

4.1.3. Hidane ehliyeti

İslam Hukuku hidane görevinin yerine getirilmesinin vacip olduğuna hükmetmiştir. Bu hüküm çocuğun zarar görmesini engellemek amacıyla. Bu görevin en iyi şekilde yerine getirilmesi için görevi yerine getirecek kişilerde de aranacak bazı temel vasıflar belirlemişlerdir.¹⁴⁸

4.1.3.1. Anne-baba Ayrımı yapılmaksızın aranan vasıflar

1. Akıl ve Ruh Sağlığı: Akıl ve ruh sağlığı yerinde olmayan kişiler (ma'tuh ve deli) ehliyet sahibi değildirler. Kendileri bakılmaya muhtaç olup çocuğun bakım ve terbiyesini üstlenemezler. Dolayısıyla hidane hakkına sahip olamazlar.¹⁴⁹

2. Büluğ: Ergenlik çağına ulaşmamış çocuk, kendisi bakıma muhtaçtır. Bakıma muhtaç olan çocuğun, başkasının bakım ve terbiyesini üstlenmesi söz konusu olamaz. Gayri mümeyyiz döneminde olduğu kadar mümeyyiz döneminde olan çocuğun da bir başkasının bakımını üstlenemez.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb el-Kâhirî, Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifetinemânîelfâzil-Minhâc*, nşr. Muhammed Halil Aytânî (Beyrut: Dâru'l-Mârife, 1997), 3/452.

¹⁴⁶ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 7/623.

¹⁴⁷ Tuveycurî, *Mevsûatu'l Fikihîl-İslâmî*, 5/268-269.

¹⁴⁸ bkz. Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 2/141-142.

¹⁴⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, 8/239.

¹⁵⁰ İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, 3/555-556.

3. Kudret: Çocuğu eğitme ve terbiye edebilme gücünü ifade etmektedir. Hasta olan, gözleri görmeyen ve görevlerini yerine getiremeyecek derecede yaşlı olan kişilerin hidane görevinde sorumluluklarını yerine getirememeleri sebebiyle çocuğa zarar verebilme ihtimali yüksektir. Dolayısıyla böyle kişilerin hidane hakkı yoktur.¹⁵¹

4. Güven: Çocuğun eğitim ve terbiyesini sağlayacak olan kişi de aynı şekilde güvenilir ve ahlaklı bir birey olmalıdır. Fasık (haram işlerle meşgul olan kişi), çocuk için güvenilir değildir.

4.1.3.2. Sadece erkekte aranan vasıflar

1. Müslüman Olma: Şâfiler ve Hanbelîler çocuğun bakım ve terbiyesini üstlenecek olan erkeğin Müslüman olması gerektiğini belirtmişlerdir. Hanefiler ve Mâlikîler ise Hz. Peygamber'in bir çocuğu Müslüman olan baba ve müşrik olan annesi arasında muhayyer bıraktığı rivayetten¹⁵² hareketle annenin ya da hidane sahibi bir başkasının kitabî veya gayri kitabî olabileceğini ifade etmişlerdir. Çünkü hidanede illet olan din değil; şefkat ve merhamettir.

2. Mahremi Olmak: Şâfi, Mâlikî, Hanbelî ve kimi Hanefilere göre çocuk kız ise, kızın bakım ve terbiyesini üstlenecek kimse kızın mahremi olmalıdır. Eğer kız çocuğu şehvet uyandırmayacak kadar küçük ise (0-7 yaş) bu şart aranmamaktadır. Kimi Şâfi ve Hanefiler ise yaş sınırı gözetmeksizin mahrem olma şartını ileri sürmüşlerdir.¹⁵³

4.1.3.3. Sadece kadında aranan vasıflar

Çocuğun bakım ve terbiyesini üstlenen kadın, çocuğa mahrem olmayan biri ile evli olmamalıdır. Anne veya bir başkası olsun çocuğa mahrem olmayan biri ile evlenen kişinin hidane hakkı düşmektedir¹⁵⁴ Hanefiler ve Hanbelîler'e göre sadece nikah akdi ile bile hidane hakkı düşerken, Mâlikîlere göre nikah akdi ile birlikte fiili birliktelik de gerçekleşmelidir.¹⁵⁵

¹⁵¹ Tuveycurî, *Mevsûatu'l Fıkhil-İslâmî* 4/269; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/394.

¹⁵² İbn Mâce, "Ahkam", 22.

¹⁵³ İbnü'l- Hümmâm, *Fethu'l-Kadîr*, 4/370.

¹⁵⁴ Tuveycurî, *Mevsûatu'l Fıkhil-İslâmî*, 4/269.

¹⁵⁵ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 3/556; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/307.

4.1.4. Hidane mekanı

İslam Hukuku'na göre hidane mekanı evlilik devam ettiği müddetçe ve iddet süresince anne-babanın ortak ikamet ettiği yerdir. Evlilik birliğinin bozulması ve iddet süresinin sona ermesiyle de babanın ikamet ettiği yerdir. Anne hidane hak sahibi olsa da babaya bilgi vermeden çocuğu ikamet alanından başka bir yere götüremez.¹⁵⁶ Ancak annenin çocuğunu nikah akdinin yapıldığı yere götürmesinde sakınca yoktur.¹⁵⁷

İslam alimleri sıla-i rahimi ve anne-babanın yararını gözeterek hadine/hadin olmayan tarafın çocuğunu görüp ziyaret etmesinin gerekliliğini ifade etmişlerdir. Yakınlarının belirli aralıklarla da olsa çocuğu görmeleri hem hak hem de sorumluluk niteliği taşımaktadır. Hidane hakkı sahibinin böyle bir görüşmeyi engellememe, hatta bazı durumlarda yardımcı olma gibi bir yükümlülüğü vardır. Ancak anne veya babanın ve diğer akrabaların çocuğu kaç günde bir görebileceği veya görmesi gerektiği konusu fakihler arasında tartışmalıdır. Mesela Hanefiler evli kadının haftada bir defa anne ve babasını görme hakkına kıyas ederek ebeveynin haftada bir, diğer akrabaların ise daha uzun aralıklarla çocuğu görmesi hakkı olduğunu beyan ederler. Mâlikîler ebeveynin küçük çocukları her gün, büyükleri ise haftada bir görebileceğinden söz ederler. Öte yandan görüşme yeri kural olarak hidane yeri olmakla birlikte belirli mazeret hallerinde çocuğun ilgili akrabasının yanına götürülmesi de söz konusu olabilir. Görüşme yer ve usulüyle ilgili ayrıntılar taraflar arası anlaşmaya, örf ve âdete, anlaşmazlık zuhur ettiğinde de hâkimin takdirine göre belirlenir.¹⁵⁸

4.1.5. Hidane ücreti

Hidane ücretinin olup olmamasıyla ilgili iki genel görüş bulunmaktadır:

1- Cumhuriyet'e göre; hidane görevini kim üstlenirse üstlensin kendisine hidane ücreti ödenmez. Ancak çocuğun elbiselerinin yıkanması, yemeğinin pişirilmesi vb. durumlarda hizmet ihtiyacı doğrultusunda hadine ücret hakkını elde eder.¹⁵⁹

¹⁵⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 3/569-570; İbnü'l- Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 4/375-376; Mustafa Baktır, "İslam Hukukunda Hidane" 7 (30 Aralık 1986), 280-281.

¹⁵⁷ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 3/570. Nikah, kadının memleketinde olmuş ise kocanın çocuklarının burada yetişebileceğini önceden kabul ettiği var sayılır. Bkz. Baktır, "İslam Hukukunda Hidane", 281.

¹⁵⁸ Bardakoğlu, "Hidane", 17/470.

¹⁵⁹ İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 3/560-561.

2- Hanefilere göre; evli oldu müddetçe ve boşanma iddeti süresince nafaka alması sebebiyle hadine ücretini hak edemezken, iddet süresi bittikten sonra kendisine nafaka ödenmeyeceğinden hidane ücretini almaya hak kazanır.¹⁶⁰

Hidane ücretinin yükümlülüğü ile ilgili mezheplerin görüşleri de şu şekildedir:

1- Hanefilere göre; hidane ücreti öncelikle çocuğun malından ödenir. Çocuğun mal varlığı yok ise ve babanın mal varlığı mevcut ise hidane ücretini ödeme yükümlülüğü babaya aittir. Şayet çocuğun mal varlığı olmayıp babası da yok ise nafaka yükümlülüğünü kim yerine getiriyorsa hidane ücreti de ona aittir.¹⁶¹ Yani çocuğun yakını olan herkesin hissesi oranınca hidane ücretini ödemesi gerekmektedir.¹⁶²

2- Şâfilere göre; çocuğun mal varlığı var ise hidane ücreti çocuğun malından karşılanır. Çocuğun mal varlığı yok ise nafaka yükümlülüğü kime ait ise hidane ücreti de o kişiye aittir.¹⁶³

3-Mâlikilere göre; hidane ücreti olmaması sebebiyle hidane yükümlülüğü bulunmamaktadır. Ancak anne fakir ise çocuğun malından sadece nafaka ihtiyacı karşılanır.¹⁶⁴

4- Hanbelilere göre; ise hidane giderleri babanın mal varlığından karşılanmalıdır. Babanın mal varlığı yok ise mirastaki oranlarınca yakınlarına aittir.¹⁶⁵

4.2. Evlilik

Akrabalık ilişkileri beraberinde bazı hukuki düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Biz burada “evlilik” başlığı adı altında “evlenme engeli” ve “evlendirme yükümlülüğü” konularını ele alacağız:

4.2.1. Evlilik engeli

Çoğu dinlerde ve beşeri hukuk sistemlerinde, belirli derecede yakın akrabalar arasında evlenme yasağı bulunmaktadır. Pek çok din evlenme yasağı getirmekle beraber bu yasağın hangi akrabalar arasında meydana geldiğini belirlemiştir. Bu yasaklar ahlaki

¹⁶⁰ İbn Âbidîn, *Reddû 'l-Muhtâr*, 3/560.

¹⁶¹ İbn Âbidîn, *Reddû 'l-Muhtâr*, 3/561.

¹⁶² Serahsî, *el-Mebsût*, 5/210.

¹⁶³ Şirbîni, *Muğni 'l-muhtâc*, 3/458.

¹⁶⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 2/442.

¹⁶⁵ Bardakoğlu, “Hidane”, 17/470.

c) *Anne ve babanın fûrû veya Fûrûun fûrû*: İslam Hukukuna göre, bir bireyin kardeşiyle ve kardeşinin çocuklarıyla evlenmesi yasaktır. İslam alimleri anne-baba bir veya sadece baba bir veya sadece anne bir kardeşleri aynı kategoride değerlendirmişlerdir. Bu nedenle bireyin bu tür kardeşleriyle evlenmesi yasaktır ve bu şekilde gerçekleşen evlilik geçersiz kabul edilir.

d) *Dede ve ninelerin sadece birinci derece fûrû*: Bireyin anne veya babasının kardeşleridir. İslam alimleri yakın derecede kan bağına sahip oldukları için amca, dayı, hala ve teyze ile evliliğe yasak getirmişlerdir.¹⁶⁸

Ancak bireyin amca çocukları, hala çocukları, dayı çocukları ve teyze çocukları ile evlilik konusunda bir evlilik yasağı bulunmamaktadır.¹⁶⁹

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَخْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَتَيْتَ أَجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ الَّتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا “Ey peygamber! Mehirlерini verdiğin eşlerini, Allah’ın sana ganimet olarak verdiği câriyelerini, seninle birlikte hicret eden amca kızlarını, hala kızlarını, dayı kızlarını, teyze kızlarını sana helal kıldık...”¹⁷⁰ ayeti bireyin amca-hala-dayı ve teyze gibi akrabalarının çocukları ile evlenmesinde hukuken bir sakınca olmadığının delilidir. Ayet her ne kadar doğrudan Hz. Peygamber hakkında nazil olmuşsa da hükmün sadece kendisi ile ilgili olduğuna dair bir delil bulunmaması, ümmeti için de geçerlilik arz ettiğine delalet etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, kızı Hz. Fâtıma’yı amcasının oğlu olan Hz. Ali ile evlendirmiştir.¹⁷¹

4.2.1.2. Evlilik yoluyla oluşan akrabalıkta evlilik engeli

Evlilik kurumu, insanlar arasında akrabalık ilişkilerinin oluşmasını sağlar. Kişi evlendikten sonra eşinin akrabalarıyla yeni bir akrabalık ilişkisi kurar. Bu durumda evlilik yoluyla oluşan akrabalık ilişkileri bazı bireyler arasında evlilik yasağını da beraberinde getirir.

¹⁶⁸ Osman Karabulut, *İslam’da Evlilik ve Mahremiyetleri* (Ankara: Uysal Kitabevi 9. Basım, 1985), 60; Şamil Dağcı, “İslam Aile Hukuku’nda Evlenme Engelleri I”, *A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39 (Haziran 1999), 196-198; Muhsin Koçak vd., *İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2020, 6. Basım), 146,147.

¹⁶⁹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 2/77.

¹⁷⁰ el-Ahzâb 33/50.

¹⁷¹ Dağcı, “İslam Aile Hukuku’nda Evlenme Engelleri I”, 198.

حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي
أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُم مِّنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ الَّتِي فِي حُجُورِكُم مِّن نِّسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُم
بِهِنَّ فَإِن لَّمْ تَكُونُوا دَخَلْتُم بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَن تَجْمَعُوا بَيْنَ
الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُوراً رَّحِيماً *“Eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz
eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı. Eğer onlarla
birleşmiş değilseniz (nikâh ortadan kalktığında) kızlarını almanızda size bir sakınca
yoktur...”*¹⁷² ayetinin delili ile evlilik yoluyla oluşan akrabalıkta aralarında evlenme
engeli bulunanları şu şekilde sıralayabiliriz:

a) *Usul Eşleri*: Babalar ve onların babaları ve yukarıya doğru uzanan bütün babaların eşleri ile evlilik haram kılınmıştır. Buna göre üvey anne, üvey nine ve yukarısı ile evlenmek yasaktır.

b) *Fürû Eşleri*: Oğulların ve torunların ve daha aşağısının eşleri ile evlenmek ebediyen haramdır.

c) *Eşlerin Usulü*: Eşlerin anne-babaları arasındaki evlilik yasağını ifade eder. Bu durumda, bir kişi kendi kayınvalidesiyle/kayınpederiyle evlenemez. Boşanma veya eşin ölümü gerçekleşse bile evlilik engeli ortadan kalkmaz.

Hanefî, Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî ve Câferî mezhebine göre, bu evlilik yasağının oluşması için fiili birleşme şartı aranmaz. Evlenme yasağının sadece evlilik akdinin varlığıyla ortaya çıkacağını belirtirler.¹⁷³

d) *Eşlerin başka kadın ya da erkekten olma fürû*: Evlenen çiftler arasında fiili birleşme gerçekleşmesi durumunda her birinin önceki evliliklerinden olan erkek ve kız çocukları, her iki eş için de evlenme yasağı oluşturur.¹⁷⁴

Son iki sınıf arasındaki farkı kısaca açıklamak yerinde olacaktır: İslam Hukukunda erkek ile kadın arasında evlilik akdinin gerçekleşmesiyle erkek ile kadının usulü (annesi) arasında sürekli bir evlenme engeli meydana gelir. Bu engel, evlilik akdiyle birlikte ortaya çıkar ve boşanma veya ölüm gibi durumlarla sona ermez. Diğer yandan aynı erkeğin sadece evlilik akdini gerçekleştirdiği kadının fürû (kızı) arasında evlenme engeli meydana gelmez. Yani bir erkeğin evlendiği kadının kızıyla evlenmesi hukuki olarak bir engel

¹⁷² en-Nisâ 4/23.

¹⁷³ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta'*, (İstanbul, Çağrı Yayınları, 1981), “Nikah”, 9; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/472

¹⁷⁴ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 259; Karabulut, *İslam'da Evlilik ve Mahremiyetleri*, 61; Koçak vd., *İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 6. Basım, 2020), 148-149.

teşkil etmez. Ancak evlilik akdinden sonra fiilen birleşme (zifaf) gerçekleşmişse, yani erkek ve kadın cinsel ilişkiye girmişse bu durumda evlilik engeli oluşmaktadır.

Özetle; birinci durumda yasağın meydana gelmesi için evlilik akdi yeterli görülürken, ikinci durumda evlilik akdinin yanında fiilen birleşme şartı aranmaktadır.¹⁷⁵ “Kızlarla evlilik akdini gerçekleştirmek anneleri ile evliliği; annelerle nikah akdini gerçekleştirip fiilen birleşmek ise kızları ile evliliği haram kılar” deyimini bu konuyu kısaca açıklamaktadır.¹⁷⁶

4.2.1.3. Süt yoluyla oluşan akrabalıkta evlilik engeli

Süt yoluyla kurulan akrabalık ve dolayısıyla bununla ilgi hukuki düzenlemeler İslam’a özgü olup diğer dinlerde ve diğer dinlerin hukuk sistemlerinde tanınmamıştır. Hz. Mûsâ zamanında sütannelik kurumunun var olduğu bilinmekle birlikte¹⁷⁷ Tevrat’ta evlenilmesi yasak olan kişiler sayılırken süt akrabalığına yer verilmemiştir. Böyle bir akrabalık türü Hristiyanlık inancında da yer bulmamıştır.¹⁷⁸ 1926 yılında kabul edilen TMK’da 92. ve 122. maddelerinde, süt akrabaları arasındaki evliliğin batıl olacağı hükmü kanunlaştırılmışken yapılan değişiklikle bu hüküm yürürlüğe girmeden metinden çıkarılmıştır.¹⁷⁹

İslam dini süt yoluyla kurulan akrabalık ilişkisini ve buna bağlı olarak evlilik engelini tanımaktadır. Örneğin Kur'an-ı Kerim’de geçen “Sizi emziren anneleriniz, süt bacılarınız... size haram kılındı”¹⁸⁰ ayeti süt anneleri ve süt kardeşleri arasında sürekli bir evlilik engeli olduğunu belirtmektedir. Bu ayetle evlilik engeli süt anne ve süt kardeşleri esas alınmışken, Hz. Peygamber’in “Sütten dolayı evlenilmesi yasak olanlar, kan bağı sebebiyle yasak olanların aynısıdır”¹⁸¹ hadisi ile evlilik engeli alanı genişletilmiştir.

“Emenin emzirene nefsi haram, emzirenin emene nesli haram” deyimini süt akrabalığına dayalı evlilik yasağını özetlemektedir. Bu deyim, süt emen çocuğun süt emdiği kadının

¹⁷⁵ Dağcı, “İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I”,202-203.

¹⁷⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 259; Koçak vd., *İslam Hukuku*,149.

¹⁷⁷ el-Kassâs 28/7,12.

¹⁷⁸ Ali Şafak, “İslam’da Evlenilmesi Yasaklananlar, Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar”, *Diyanet Dergisi*, 22/4 (Ekim-Kasım-Aralık 1989), 19.

¹⁷⁹ bkz. 4 Nisan ve 8 Mayıs 1926 tarihli Resmi Gazete’ler; Feyzi Necmeddin Feyzioğlu, *Aile Hukuku Dersleri* (İstanbul, y.y., 1971), 98.

¹⁸⁰ en-Nisâ 4/23.

¹⁸¹ Buhârî, “Şehâdet”, 7; “Nikah”, 20,27; Müslim, “Radâ”, 1-2,9; Tirmizî, “Radâ”, 1; İbn Mâce, “Nikah”, 34.

ailesinin bir parçası olarak kabul edildiğini ifade etmektedir. Bu durumda kimlerle evlenmek haram ise süt akrabalığı sebebiyle de aynı kişilerle evlenmek haramdır.¹⁸²

Süt akrabalığının her iki tarafın (karı-koca) nesep akrabalığı gibi sıhri akrabalığını da kapsadığı görüşü dört mezhep imamının içtihat ve ittifakıyla sabittir. Ancak İbn Teymiyye bu evlenme engelinin sıhri akrabalığı kapsadığı görüşünü benimsememiştir.¹⁸³ Dolayısıyla süt yoluyla oluşan evlilik yasağını nesep benzerliği ve sıhri açı bakımından iki grupta incelemek daha yerinde ve açıklayıcı olacaktır.

4.2.1.3.1. Süt-nesep benzerliği açısından evlilik engeli

Süt emen çocuk ile süt emen çocuğu emziren kadının aile üyeleri arasındaki evlilik yasağı nesep benzerliği açısından ele alınmaktadır.

a) *Süt-Usul*: Süt anne, süt baba, süt nine ve süt dede ile evlenmek yasaktır.

b) *Süt Fürû*: Süt çocuklar, süt torunlar ile evlenmek yasaktır.

c) *Sütanne ve süt babanın gerek nesep gerekse süt hısımlığı yoluyla fürû*: Süt anne ve süt baba, nesep benzerliği ve süt hısımlığı yoluyla fürû akrabalar olarak kabul edilir. Bir kadından süt emen çocuk ile bu kadından doğan bütün çocuklar süt kardeşler olarak kabul edilir ve aralarında evlilik engeli meydana gelir.¹⁸⁴

d) *Süt dede ve süt ninelerin birinci derece fürû*: Süt anne ve süt babanın erkek ve kız kardeşlerini kapsar. Yani süt amca, süt dayı, süt teyze ve süt hala bu kategoriye girer. Ancak nesepte olduğu gibi bunların çocukları ile olan evlilik helaldir.¹⁸⁵

4.2.1.3.2. Sütten doğan hısımlık açısından evlilik engeli

Sıhri akrabalık, süt emen çocuk ile süt emen çocuğu emziren kadın arasında ruhsal veya manevi bir bağın olduğunu ifade eder. Bu görüşe göre, süt akrabalığı sadece nesep benzerliğiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda sıhri akrabalığı da içerir. Dolayısıyla süt emen çocuk ile süt emen çocuğu emziren kadının yakınlarıyla evlenmek sıhri akrabalık sebebiyle de yasaktır.

¹⁸² Nihat Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2009), 262.

¹⁸³ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 260.

¹⁸⁴ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 2/82; Dağcı, *İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I*, 219-220.

¹⁸⁵ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 2/82; Dağcı, *İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri I*, 220.

a) *Eşin Süt Usulü*: Eşin süt annesi veya süt babası olan kişiler ile onların ebeveynleri ile evlilik yasaktır.

b) *Eşin Süt Fürû*: Eşin süt anne veya süt babadan olan çocukları ile bu çocukların çocukları ile evlilik yasaktır.

c) *Süt Usulün Eşleri*: Süt anne, süt baba, sütnine ve süt dedenin eşleri ile evlilik yasaktır.

d) *Süt Fürûun Eşleri*: Süt çocukların ve süt torunların evlendiği kişiler ile evlilik yasaktır.¹⁸⁶

4.2.2. Evlendirme yükümlülüğü (Evlilikte velayet)

Evlenmede velayet kavramı, *bir kişinin evlenme konusunda başka bir kişinin sahip olduğu yetki ve sorumluluğu ifade eder*.¹⁸⁷ Veli olarak adlandırılan kişi de velayeti altında bulunan kişiyi evlendirmek için yetkiye sahip olan kişidir.¹⁸⁸

Velinin hür, akıllı, ergenlik çağına gelmiş Müslüman olması gerektiği konusunda İslam alimleri arasında ittifak bulunmaktadır. Hanefî mezhebi dışındaki diğer mezheplere göre velinin aynı zamanda dini sorumluluklarına bağlı bir erkek olması gerektiği kabul edilmektedir. Hanbelî mezhebi ise bu şartlara ek olarak velinin reşit olması gerektiğini belirtir.¹⁸⁹

Velinin bu özelliklere sahip olması, evlilik sürecinde doğru kararlar alabilmesi ve velayet altındaki kişinin çıkarlarını koruyabilmesi için önemlidir. İslam Hukukunda veli, evlilik sürecinde önemli bir rol oynar.

Çocukların genellikle velisiz olarak evlenemeyecekleri konusunda İslam alimleri arasında görüş birliği vardır. Bu durum çocukların velayet altında oldukları için korunmaları ve rehberlik edilmeleri gerektiği düşüncesiyle ilgilidir. Dolayısıyla çocukların veli izni olmadan evlenmelerine genellikle izin verilmez. Büluğ çağına erişmiş erkekler için ise genellikle veli izni olmaksızın evlenme yetkisi tanınır. Bu durum, erkeklerin ergenlik çağına geldiklerinde kendi kararlarını verebilmeleri ve bağımsızlık

¹⁸⁶ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 2/82-83; Kaşıkçı, “Radâ’”, 384-386.

¹⁸⁷ Velâyet tanımı için bakınız: Ebû Zehra, Muhammed, *el-Ahvâlu’s-Şahsiyye*, (Kahire: Dâru’l-Fikri’l-Arabî, 2005), 107; İbrahim Paçacı, *Dini Kavramlar Sözlüğü*, (Ankara: DİB Yayınları, 2006), “Nikah”, 690; İsmail Sefa Üstün, “Velayet-i Nikah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 43/19.

¹⁸⁸ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 7. Basım, 2019), 603.

¹⁸⁹ Kâsânî, *Bedâiu’s-Sanâi’*, 2/ 237; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7, 355; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 251-252.

kazanmalarıyla ilgilidir. Ancak bûluğ çağındaki bir kızın velisiz olarak evlenip evlenemeyeceği konusu tartışmalıdır ve İslam alimleri arasında farklı görüşler bulunmaktadır.

a) Akıllı-ergen kızın velisiz nikahını geçerli sayanlar

Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Züfer'e göre; velisiz gerçekleşen nikah akdi sahihtir. Ancak evlenecek olan kızın duygularına göre hareket edip kendisini ve aile bireylerini maddi-manevi zarara uğratma ihtimali yüksektir. Bu sebeple kendisini daha iyi kollayıp gözetecek olan velisinin rızasını alması ya da onu vekil tayin etmesi müstehap sayılmıştır.¹⁹⁰ Velinin izni alınmadan gerçekleşen nikah akdinin geçerliliği için Ebu Yûsuf ve Züfer kızın kocasına denk olmasını yeterli görmüş; Ebû Hanîfe 'emsal mehir',¹⁹¹ üzere nikah akdini gerçekleştirmelerini şart koşturmuştur. Eğer kız kendisine denk olmayan bir kimse ile nikah gerçekleştirmiş ise yahut nikah akdi emsal mehir üzerine gerçekleşmemişse velinin yapılan nikah akdine itiraz etme hakkı doğar ve nikahı feshetmek için mahkemeye başvurabilir.¹⁹²

Velisiz nikahı geçerli sayanların delillerini şu şekilde maddeleyebiliriz:

1. Bu nikahın muteber olmadığına dair herhangi bir nas yoktur.
2. *فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجاً غَيْرَهُ* "İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz."¹⁹³ *وَإِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَنْ يَنْكِحْنَ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَاضَوْا بَيْنَهُمْ* "Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme sürelerini tamamladıklarında, aralarında mâkul ve meşrû ölçülerde rızalaştıkları takdirde boşayan kocalarıyla yeniden evlenmelerine engel olmayın."¹⁹⁴ *وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجاً يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ* "İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına (evlenmeksizin) dört ay on gün beklerler. Bekleme sürelerinin sonuna geldiklerinde kendileri hakkında, normal

¹⁹⁰ Ebû Zehra, *el-Ahvâlu 'ş-Şahsiyye*, 126.

¹⁹¹ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 356; Detaylı bilgi için bkz. Mehmet Âkif Aydın; "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/389-391.

¹⁹² İbnü'l- Hümmâm; *Fethu'l-Kadîr*, 2/391; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 248; Apaydın, "Velâyet", 43/19.

¹⁹³ el-Bakara 2/230.

¹⁹⁴ el-Bakara 2/232.

*ölçülerde yapıp ettiklerinden size bir sorumluluk yoktur...*¹⁹⁵ Bu ayetlerde nikah kadına isnad edilmiştir ve dolayısıyla bu ayetler kadının velisi olmadan evlenebileceğine açıkça işaret etmektedir. Söz konusu ayetlerde boşanma durumunda kadının beklemesi gereken iddet süresi sona erdikten sonra kendi iradesiyle başka bir koca ile evlenebileceği ifade edilmektedir. Bu ayetlerin kadının bağımsız iradesine ve yetki sahibi olmasına vurgu yapması sebebiyle kadının velisinin rızası veya izni gerekmeksizin evlilik yapabileceği kabul edilmektedir.

3. İslam Hukukunda akıl sağlığı ve bülûğ çağı, bireyin sorumluluk taşıma ve bağımsız hareket etme kapasitesini belirleyen önemli kriterlerdir. Bir kimse akıl sağlığına sahip ve bülûğ çağına erişmesiyle mali konularda tek başına hareket edebiliyorsa kıyas yoluyla onun evlenme konusunda da bağımsızlık gösterebileceğine hükmedilir.¹⁹⁶

4. *“Dul kadın evlilikte velisinden daha çok yetkilidir. Kızın ise izni alınır. İzni ise sessiz kalmasıdır.”*¹⁹⁷ *“Velinin dul kadın konusunda evlilikte bir yetkisi yoktur. Yetim kız evlendirilirken kendisine sorulur, sessiz kalması kabul anlamına gelir”*¹⁹⁸ hadislerinde de tam ehliyetli bir kızın evlilik kararının kendisine ait olduğu ve dul bir kadının da evlilik konusunda velisinden daha yetkili olduğu ifade edilmektedir. Bu durumda bir kadın evlilik yaparken velisinden daha yetkili olur ve evlilik kararı kendisine aittir.

5. Ayrıca Hanefiler, Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile olan evliliğini de delil olarak göstermişlerdir. Hz. Peygamber kendisi ile evlenmek istediğini Ümmü Seleme'ye haber gönderince Ümmü Seleme: *“Velilerimden burada kimse yok”* deyince Hz. Peygamber: *“Burada bulunan ya da bulunmayan velilerinden bu evliliği hoş karşılamayacak yoktur”*¹⁹⁹ buyurmuştur. Bu olayda Hz. Peygamber'in Ümmü Seleme ile evlilik konusunda velinin izninin olmamasının, evliliğin geçerliliğine etki etmediği görülmektedir. Dolayısıyla bir kadının velisinin izni olmadan evlenebilmesinin mümkün olduğu düşünülmektedir.

İmam Muhammed'e göre ise veli ile kız arasında müşterek bir velayet²⁰⁰ anlayışı vardır. Bu anlayışa göre, veli kızını evlendirebilmek için kızın rızasını almalı; kız da

¹⁹⁵ el-Bakara 2/234.

¹⁹⁶ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 2/39; Ebû Zehra, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 127.

¹⁹⁷ Müslim, “Nikah”, 64-68; Ebu Davud, “Nikah”, 26; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 2/ 248.

¹⁹⁸ Buhârî, “Nikah”, 41; İbn Mâce, “Nikah”, 11.

¹⁹⁹ Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned*, 4/313,318.

²⁰⁰ Bilmen; *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 47.

evlenebilmek için velisinin rızasını almalıdır. Kız rıza almadan tek başına evlenemez. Evlilik kararı hem kızın rızasına hem de velinin rızasına bağlıdır.²⁰¹

b) Akıllı-ergen kızın velisiz nikahını geçersiz sayanlar

Mâlikîler, Şafiîler ve Hanbelîler velisiz gerçekleşen nikah akdini geçersiz sayarlar. Bu mezheplere göre dul veya bakire olmasına bakılmaksızın evlenme işlemi veli olmadan gerçekleşirse evlilik sahih kabul edilmez ve bu evliliğin feshedilmesi gerekmektedir.²⁰²

Cumhur'un bu konudaki delilleri şu şekildedir:

1. *“Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme sürelerini tamamladıklarında, aralarında mâkul ve meşrû ölçülerde rızalaştıkları takdirde boşayan kocalarıyla yeniden evlenmelerine engel olmayın.”*²⁰³ ayeti kız kardeşini boşadıktan sonra tekrar onunla evlenmek isteyen eşine engel olmak isteyen Ma’kil b. Yesar hakkında nazil olmuştur.²⁰⁴ Bu ayet nazil olunca Ma’kil adamı çağırıp : *“Kardeşimi seninle tekrar evlendiriyorum ve sana ikramda bulunuyorum”* demiştir.²⁰⁵ Ayrıca Ma’kil’in *“Yeminimden dolayı kefaret ödedim ve kız kardeşimi kocasına nikahladım”* sözü nikah akdinin Ma’kil tarafından yapıldığını gösterir. Cumhur’a göre buradaki hitap velileredir.²⁰⁶

2. *“İçinizden evli olmayanları, köle ve câriyeleriniz arasından da elverişli olanları evlendirin”*²⁰⁷ ayeti toplumda bekar olan kişilerin evlendirilmesi konusunda velilere bir sorumluluk yüklemektedir. Bu ayet velilerin bekar olan kimselerin evliliklerini gerçekleştirmek ve onları hayırlı eşlerle buluşturmak konusunda aktif bir rol oynamalarını vurgulamaktadır.

Diğer bir ayet de *“İman etmedikleri sürece Allah’a ortak koşan erkeklerle de kadınlarınızı evlendirmeyin”*²⁰⁸ buyrulmaktadır. Bu ayet ile müşrik olan erkeklerin Allah'a inanmaları durumunda kadınlarla evlendirilmelerinin uygun

²⁰¹ Kâsânî, *Bedâi‘u’s-sanâi‘*, 2/247; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 47.

²⁰² Saffet Köse, “İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velayet”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy.2 (2003), 109.

²⁰³ el-Bakara 2/232.

²⁰⁴ Kurtubî, *el-Câmi*, 3/158.

²⁰⁵ Tirmizî, “Tefsir”, 2/28.

²⁰⁶ İbnü'l- Hümâm, *Fethu'l-Kadîr*, 1/244.

²⁰⁷ en-Nûr 24/32.

²⁰⁸ el-Bakara 2/221.

olacağını belirtilmektedir. Her iki ayette de evlendirme konusunda velilere yetki ve sorumluluk verilmektedir.

3. “*Velisiz nikah olmaz*”²⁰⁹, “*Velisinin izni olmadan evlenen kadının nikahı batıldır, batıldır, batıldır*”²¹⁰, “*Kadın kadını evlendiremez. Kendi başına kendi de evlenemez...*”²¹¹ hadisleri de Cumhur’un delillerindendir. Bu hadisler Cumhur’a göre evlilikte veli yetkisinin önemini ve kadının evlilik konusunda velisiz hareket edemeyeceğini vurgulamaktadır.

4. Evlilikte maslahat yani çıkarlar önemli bir faktördür ve sağlıklı bir evlilik için dikkate alınması gereken bir kriterdir. İyi bir evlilik yapabilmek için kişinin kendisi için doğru bir seçim yapması önemlidir. Ancak bazen insanlar kendi başlarına doğru kararları verme konusunda zorluk yaşayabilirler veya yanlış tercihlerde bulunabilirler. Bu noktada bir velinin rehberlik ve danışmanlık rolü önemli hale gelir. Velinin tecrübesi, bilgisi ve öngörüsü, kızın evlilik sürecinde doğru kararlar almasına yardımcı olabilir. Velinin desteğiyle kız daha iyi bir seçim yapabilir, kendisinin ve ailesinin başına gelebilecek olumsuz sonuçları önleyebilir.

4.2.2.1. Akrabalık sebebiyle kazanılan velayet hakkı

Evlendirme yükümlülüğü, meşru kılınmış şer’i bir haktır. Bu hak birtakım gerekçelere dayanmaktadır.²¹² İslam alimleri akrabalığın da velayet hakkı için önemli bir dayanak olduğunda hemfikirler. Ancak hangi dereceye kadar ve hangi akrabalık ilişkilerinde velayet hakkının geçerli olduğu konusunda farklı görüşlerde bulunmuşlardır.

4.2.2.1.1. Cumhura ve İmam Muhammed’e göre akrabalık sebebiyle kazanılan velayet hakkı

Cumhura (Şâfiîler, Mâlikîler, Hanbelîler) ve İmam Muhammed’e göre; “*Nikah asabeden olanlara aittir*”²¹³ hadisin delili ile evlendirme yükümlülüğü sadece asabeye²¹⁴ aittir. Asabenin dışındaki yakınların velayet hakkı bulunmamaktadır.²¹⁵

²⁰⁹ Tirmizî, “Nikah”, 14; Ebû Dâvud, “Nikah”, 20.

²¹⁰ Buhârî, “Nikah”, 36; Tirmizî, “Nikah”, 14; İbn Mâce, “Nikah”, 15.

²¹¹ İbn Mâce, “Nikah”, 15.

²¹² Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 2/237-238; İbnü’l- Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 3/157; Kurtubî, *el-Câmi’*, 3/ 77.

²¹³ İbnü’l- Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 174-175; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/95.

²¹⁴ Asabe, Baba tarafından olan yakındır. (Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 32. Detaylı bilgi için bkz. Karaman; *Mukayeseli İslam Hukuku*, 452-453.)

²¹⁵ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 3/240; İbnü’l- Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 3/181-182.

Cumhur'a ve İmam Muhammed'e göre bu velayette esas olan soyun korunmasıdır. Evlendirilecek olan kişinin soyunu ayıplanmaktan koruyacak olan da bu konuda en çok titizlik gösterecek olan asabedir. Bu sebeple asabeden olan akrabalar velayet hakkına layık görülmektedir.²¹⁶

Asabe derecesinde akraba bulunmadığı takdirde “*Velisi olmayanın velisi sultandır (devlet başkanı)*”²¹⁷ hadisin delili ile velayet hakkı devlete geçmektedir.²¹⁸

4.2.2.1.2. Hanefiler'e göre akrabalık sebebiyle velayet hakkı

Ebû Hanîfe'ye göre; miras hakkına sahip olan herkes velayet hakkına da sahiptir. Çünkü velayetin temel amacı evlendirilecek kişinin korunmasıdır. Bu koruma, şefkat ve merhametle gerçekleşir. Asabe dışındaki akrabalar da aynı şekilde şefkat ve merhametle velayet görevini yerine getirebilirler. Bu nedenle velayet hakkı asabeden sonra zevi'l erham (kan bağı derecesine göre öncelik sırası) akrabalara geçer.²¹⁹ Zevi'l-erham akrabalarından da veli olacak bir kişi bulunmazsa, velayet hakkı devlete geçer.²²⁰

Kısacası Cumhur'a ve İmam Muhammed'e göre akrabalık sebebiyle kazanılan velayet hakkı sadece asabeye mahsustur. Ebû Hanîfe'ye göre ise asabeden sonra varis olabilen zevi'l-erhâmda velayet hakkı kazanır.

4.3. Miras

Geniş anlamıyla miras *ölen bir kimsenin mal varlığının akıbetini düzenleyen kuralların bütünü*nü ifade eder.²²¹ Özel anlamı ile ise “*bir ölünün terikesinden yakınlarına intikal eden mal*”²²² demektir. Mirasa hak kazanan kişiye “*vâris*”, varise intikal eden mala “*mevus*”, varisine malı intikal eden kişiye de “*müverris*” ya da “*mûris*” denir.²²³ İslam hukukunda miras ile ilgili hükümler (miras hukuku) “*ferâiz*” başlığı adı altında

²¹⁶ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 3/241.

²¹⁷ Tirmizî, “Nikah”, 15, İbn Mâce, “Nikah”, 15.

²¹⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 405.

²¹⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 2, 240-241; Ebû Zehra; *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, 112.

²²⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 405.

²²¹ Hamza Aktan “Miras”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/143.

²²² Mahmud Esad Bin Emin Seydişehrî, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*; tercüme: İsmail Hakkı Uca (İstanbul: Esra Yayınları, 1994), 15.

²²³ Ali Himmet Berkî, *İslam Hukukunda Ferâiz ve İntikâl*, sad. İrfan Yücel (Ankara: DİB Yayınları, 1986), s/17-18; Hayrettin Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, 2/157.

işlenmektedir. Ferâiz terikede hakkı olan şahıslar ile her birinin payını ve bu paylarla ilgili hesap şekillerini gösteren hükümler ve kaideler²²⁴ olarak tanımlanmıştır.

Miras, ölen kişinin mal varlığının yakınlarına intikal etmektedir. Dolayısıyla biz de burada miras hakkına sahip kişileri ele alacağız. Ama onun öncesinde miras ile ilgili genel bilgiler vermek yerinde olacaktır.

4.3.1. Kaynakları

İslam'da miras ile ilgili hükümler Kitap, sünnet, icma ve sahabe rey'i ile sabittir.²²⁵ Diğer şer'i ilimlerde olduğu gibi kıyas ve içtihat yapılmaz.²²⁶

4.3.1.1. Kitap

Kur'an-ı Kerim'de miras hakkıyla ilgili anne, baba ve akrabalığın mirasçılık sebebi olarak kabul edildiği ifade edilmektedir. Nitekim ayet şu şekildedir: *لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا* “Anne babanın ve yakınların bıraktıklarından erkeklere pay vardır; yine anne babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da pay vardır; azından çoğundan, belli pay.”²²⁷

Ayrıca *وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِيَّ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدْتُمْ آيْمَانَكُمْ فَأَتَوْهُمْ نَصِيبُهُمْ إِنَّ اللَّهَ* Ayrıca *“Anne, baba ve akrabanın geride bıraktıklarından her biri için yakın vârisler belirledik. Antlaşma yoluyla yakınlık bağı kurduğunuz kimselere de paylarını verin. Bilin ki Allah her şeyi görmektedir”*²²⁸ ayeti de mirasta anne-baba ve akrabalığın rolünü vurgulamaktadır. Bunun yanında İslam'dan önce miras hakkı tanınmayan kadına da belli bir hisse ayrıldığı belirtilmektedir.

*“(Vâris olmayan) yakınlar, yetimler ve yoksullar miras taksiminde hazır bulunurlarsa bundan, onları da rızıklandırın ve onlara güzel söz söyleyin”*²²⁹ ayetiyle de varis olmayan

²²⁴ Ali Bardakoğlu, “Ferâiz”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/362.

²²⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/267; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/429.

²²⁶ Zuhaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 10/318.

²²⁷ en-Nisâ 4/7

²²⁸ en-Nisâ 4/33.

²²⁹ en-Nisâ 4/8.

yarınların bile miras dağıtılırken hazır bulunması halinde onlara da birer hisse verilmesi tavsiye edilmiştir. Miras hisseleri ise şu üç ayet ile ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır:

- **يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَتْهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا** *“Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder. (Mirasçılar) ikiden fazla kadın iseler bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer yalnız bir kadınsa yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, anne babasından her birinin mirastan altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yok da anne babası ona vâris olmuşlarsa annesinin hakkı üçte birdir. Ölenin kardeşleri varsa annesinin payı, vasiyetten ve borçtan sonra altıda birdir. Babalarınız ve oğullarınızdan hangisinin fayda bakımından size daha yakın olduğunu bilemezsiniz. Bunlar Allah tarafından konmuş paylardır; şüphesiz Allah ilim ve hikmet sahibidir.”*²³⁰ Bu ayetle Allah Teala, erkek ve kız çocuklarına, anne-babaya ve kardeşlere düşen miras paylarını ayrıntılı bir şekilde ifade etmektedir. Bu payların dağıtımına da ölen kişinin borçlarının ödenip vasiyetlerinin yerine getirilmesinin ardından geçilmesi gerektiği de vurgulanmaktadır.
- **وَلَكُمْ نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ وَلَدٌ فَلَكُمُ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِيَنَّ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ وَلَدٌ فَلَهُنَّ النُّصْرُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورِثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرَ مُضَارٍّ وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ** *“Yapacakları vasiyetten ve borçtan sonra, eşlerinizin, çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir. Çocukları varsa bıraktıklarının dörtte biri sizindir. Çocuğunuz yoksa sizin de, yapacağınız vasiyetten ve borçtan sonra, bıraktığınızın dörtte biri onlarındır. Çocuğunuz varsa bıraktığınızın sekizde biri onlarındır. Eğer bir erkek veya kadının, annesi, babası ve çocukları bulunmadığı halde malı (diğer) mirasçılara kalırsa ve bir erkek yahut bir kız kardeşi varsa, vasiyetten ve borçtan sonra her birinin payı altıda birdir. Bundan fazla iseler üçte bire ortaklırlar.*

²³⁰ en-Nisâ 4/11.

Kimse zarar görmesin; Allah'ın hükmü budur. Allah her şeyi bilendir, hilim sahibidir.”²³¹ Bu ayetle de Allah Teala konunun öneminden dolayı ölen kişinin borçlarının ödenip vasiyetlerin yerine getirildikten sonra paylarının dağıtılması gerektiği tekrar edilmiştir. Ayrıca yine bir önceki ayetin devamı olarak hangi akrabaya ne kadar pay düşeceği ayrıntılı bir şekilde belirtilmektedir.

- *يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلَّذَكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثَيَيْنِ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ* Senden fetva istiyorlar. De ki: “Allah, babası ve çocuğu olmayan kimsenin mirası hakkındaki hükmü şöyle açıklıyor: Eğer çocuğu olmayan bir kimse ölür de onun bir kız kardeşi bulunursa, bıraktığının yarısı bunundur. Eğer (ölen) kız kardeşin çocuğu yoksa erkek kardeş de ona vâris olur. Kız kardeşler iki tane olursa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer erkekli kadınlı daha fazla kardeş varsa, erkeğin hakkı iki kadın payı kadardır. Yanılmayasınız diye Allah size açıklama yapıyor. Allah her şeyi bilmektedir.”²³² Ayet ile aynı durumda olan kişilerin mirasını kardeşler arasında nasıl paylaştırılması gerektiği belirtilmektedir.

Kur'an-ı Kerim yoluyla miras payları belirlenenler ölen kişinin çocukları, anne-babası, eş, ana-baba bir veya baba bir kardeşlerdir.²³³

4.3.1.2. Sünnet

İslam Hukukunda mirasla ilgili hükümler, Kur'an-ı Kerim'in yanı sıra Hz. Peygamber'in sünneti aracılığıyla da açıklığa kavuşturulmuştur. Hz. Peygamber “*Ferâizi öğreniniz ve öğretiniz. Çünkü o ilmin yarısıdır*”²³⁴ buyurarak ferâiz hükümlerini öğrenip öğretmeyi teşvik etmiş ve bu hükümlerin ilmin yarısı olduğunu ifade etmiştir.

Hz. Peygamber mirasla ilgili ayetleri açıklamış, uygulamaları göstermiş ve ayetlerin temas etmediği bazı hükümleri de açıklığa kavuşturmuştur.²³⁵ Bu sayede mirasçıların nevi

²³¹ en-Nisâ 4/12.

²³² en-Nisâ 4/176.

²³³ Mehmet Seven, İlkeler ve Hisseler Açısından İslam Miras Hukukunun Kaynakları (Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 70.

²³⁴ Tirmizî, “Ferâiz”, 1; İbn Mâce; “Ferâiz”, 1.

²³⁵ Bardakoğlu, “Ferâiz”, 12/362.

ve sıralaması, bazı istisnai durumlar, kız kardeşlerin kızlarıyla ilgili mirasçılık durumu, dede ve ninenin mirası, vela yoluyla mirasçılık gibi konular sünnet aracılığıyla daha netleşmiştir.²³⁶

4.3.1.3. İcma

Mirasla ilgili hükümlerin üçüncü kaynağı icmadır. Mirasla ilgili olarak anne-baba bir kız kardeş bulunmadığında baba bir kız kardeşin, aynı şekilde anne-baba bir erkek kardeş bulunmadığında baba bir erkek kardeşin tıpkı öz kardeş gibi olduğuna; oğul bulunmadığında ise onun oğlunun oğul gibi; kız bulunmadığında da oğlun kızının kız gibi mirasta pay sahibi olacağı konusu icma ile karara bağlanmıştır.²³⁷

4.3.1.4. Sahabe re'yi

İslam Miras Hukukunda kıyasa yer verilmemiş; red²³⁸ ve avl²³⁹ gibi meselelerde sahabe re'yine göre hüküm verilmiştir.²⁴⁰

4.3.2. Mirasçı olma sebepleri

Ölen kişinin mallarının ve bazı haklarının mirasçılara intikal etmesi için kan hısımlığı, evlilik bağı ve vela olmak üzere üç sebepten birinin bulunması gerekmektedir. Vela konumuz dışında olduğu için bu konu geçilecektir.

4.3.2.1. Kan hısımlığı

Ölen kişiye nesep yani soy bağı ile bağlanmakla oluşan yakınlıktır. Aralarında yakından uzaktan kan hısımlığı bulunan kimseler mirastan pay alma hakkına sahip olurlar.²⁴¹ Bu kimseler usul, fûrû ve usulün fûrûdur.

4.3.2.2. Evlilik bağı

Mirasçı olabilmenin sebeplerinden biri de evlilik bağıdır. Nikah akdi, miras hukukunda önemli bir faktördür ve sahih olduğu sürece mirasçılığı belirler. Nikah akdinin sahih

²³⁶ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 363; Koçak vd., *İslam Hukuku*, 321; Mustafa Uzunpostalıcı, *Medeni Hukuk ve İslam Hukuku* (Konya: y.y., 1988), 2/30.

²³⁷ Koçak vd., *İslam Hukuku*, 321.

²³⁸ Seydişehirî, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, 58.

²³⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 38.

²⁴⁰ Koçak vd., *İslam Hukuku*, 321.

²⁴¹ Talip Türcan (ed.), *İslam Hukuku El Kitabı* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 546.

olması için belli şartların yerine getirilmesi gerekir. Bunlar arasında iki tarafın rızası, şahitlerin bulunması ve yetkili bir nikah kıyıcının huzurunda gerçekleşmesi yer alır.

Mirasa hak kazanabilmek için zifaf şartı aranmamış, sahih nikahın yapılması yeterli görülmüştür.²⁴²

4.3.3. Mirasçılar

Mirasın dağıtımı ve hisselerin belirlenmesi, mirasçılar arasındaki yakınlık derecesi ve kuvvetine göre yapılır.²⁴³ Biz burada konumuz olan akrabalık sebebiyle miras almaya hak kazanan kişileri ele alacağız. Bunlar ashabü'l-ferâiz, asabe²⁴⁴ ve zevi'l-erhamdır.

4.3.3.1. Ashabü'l-ferâiz

Ashabü'l-ferâiz, kitap, sünnet ve icma ile mirastan ne kadar pay alacakları belirlenmiş kişilerdir. Ashabü'l-ferâiz on iki tanedir:

- a) Koca
- b) Karı
- c) Baba
- d) Dede
- e) Ana Bir Kardeşler
- f) Kız
- g) Oğlun kızı
- h) Ana-Baba Bir Kız Kardeşler
- i) Baba Bir Kız Kardeşler
- j) Ana
- k) Nine

²⁴² Berkî, *İslam Hukukunda Ferâiz ve İntikâl*, 30.

²⁴³ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/174; Ali Haydar Efendi, *Teshîlu'l-Ferâiz*, tercüme: Orhan Çeker (Konya: Tekin Kitabevi, 1984), 37; Ebû Zehra, *Ahkâmü't-Terikat ve'l-Mevâris* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 1963), 105-106.

²⁴⁴ Asabe, asabe-i nesebiyye ve asabe-sebebiyye olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Asabe-i sebebiyye, ölene kan bağıyla değil de azad etme sebebiyle hısım olanlardır. Ölenin hısım olan asabeleri bulunmadığı takdirde asabe-i sebebiyye geri kalanı alabilmektedir. Konumuz hısımlıkla ilgili miras konusu olduğu ve bu kurum mevcut bulunmadığından üzerinde durulmayacaktır.

4.3.3.2. Asabe-i nesebiyye

Ölen kişiye neseben yakın olan mirasçılardır. Bu mirasçılar, mirasın belirli bir hissesine sahip olmazlar. Ancak, ashabü'l- ferâizden artan fazlayı alırlar.²⁴⁵

Nesebi asabe üç kısımdır:

4.3.3.2.1. Asabe bi nefsihi

Ölüye nispetle kadın bulunmayan erkek hısımlardır. Bu grup dört kısımdan oluşur:

a) *Füru: Fürû*: Oğul, oğlun oğlu, oğlun oğlunun ... oğlu.

b) *Usul*: Baba, babanın babası, babanın babasının ... babası...

c) *Babanın Fûrû*: Ölenin anne baba bir ve baba bir erkek kardeşleri ve bunların erkek çocukları.

d) *Dedenin Fûrû*: Ölenin anne baba bir ve baba bir amcaları ve bunların çocukları.

Asabeye mirasçı olmada üç unsurdan bahsedilir: sınıf (kurb-i cihet), derece (kurb-i derece) ve kuvvet (kuvvet-i karabet). Bu durumda;

-Sınıf yakınlığı, mirasçı olabilme konusunda belirleyici bir faktördür. Birinci sınıftan asabe yakını varken, ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıftan asabe yakınları mirasçı olamazlar. Bu durumda, birinci sınıftan asabe (örneğin baba) varsa ikinci sınıftan asabe (örneğin amca) sakıt olur ve mirasçı olamaz.

-Derece yakınlığı, mirasçılık hükümlerinde mirasçıların öncelik sırasını belirlemek için kullanılan bir kriterdir. En yakın dereceye sahip olan mirasçılar, diğer derecelerdeki mirasçılara nazaran öncelikli olarak mirasa hak kazanır. Örneğin baba ve dede aynı sınıftan asabe yakınıdır. Ancak baba ölüye daha yakın bir dereceye sahip olduğu için dede sakıt olur.

- Yakınlığın kuvveti mirasçılar arasında tercih yaparken bir diğer önemli faktördür. Aynı sınıf ve derecedeki mirasçılar arasında, ölene olan yakınlık derecesi kuvvetli olan tercih edilir. Bu durum üçüncü ve dördüncü sınıftan olan asabeler için geçerlidir. Örneğin, bir kişinin annesi ve babası yoksa ve bir ana-baba bir kardeşi varsa sadece baba bir kardeşi olan mirasçı sakıt olur.

²⁴⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 29/174.

4.3.3.2.2. Asabe bi gayrihi

Erkek kardeşleriyle birlikte bulunduklarında asabe olan kadınlardır. Bu durum Kur'an-ı Kerim'de belirtilen bir ayet²⁴⁶ ile desteklenmektedir. Ayetin hükmüne göre mirasın paylaşımı sırasında kadınlara da miras payı verilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Bu durumda erkek kardeşleriyle birlikte bulunan kadın mirasçılar, erkeklere verilen pay kadar miras alırlar. Bu durum, mirası ikili birli olarak paylaşmayı ifade eder. Dört kısımdan oluşur:²⁴⁷

- a) Oğul ile beraber bulunan kızlar.
- b) Oğlun oğlu, oğlunun ... oğlu ile birlikte bulunan oğul kızları.
- c) Anne-baba bir erkek kardeşle birlikte bulunan ana-baba bir kız kardeşler.
- d) Baba bir erkek kardeşle birlikte bulunan baba bir kız kardeşler.

4.3.3.2.3. Asabe maa gayrihi

Sadece kız kardeşlere ait olan bir vasıftır. Ana-baba bir veya baba bir kız kardeşler, kızlar veya oğul kızlarıyla birlikte bulunduklarında asabe-i maa gayrihi olarak kabul edilirler. Bu durumda kız kardeşler diğer mirasçılar miras paylarını aldıktan sonra geri kalan mirası alırlar. Eğer birden fazla kız kardeş varsa kalan mirası aralarında eşit olarak paylaşırlar.²⁴⁸

4.3.3.4. Zevi'l-erham

Ashabü'l-ferâiz ve asabeden olmayan yakın akrabalar. Teyze, dayı, annenin babası, kızın oğlu gibi yakın akrabalar bu gruptadır. Zevi'l-erhamın mirasçılığı konusunda görüş ayrılığı bulunmaktadır.²⁴⁹

1- Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel'e göre

Bu iki mezhep imamı Hz. Ali, Hz. Ömer, İbn Mes'ud ve İbn Abbas gibi sahabilerin görüşleri doğrultusunda zevi'l-erhamın varis olabileceği görüşündedirler.²⁵⁰

Delilleri

²⁴⁶ en-Nisâ 4/176.

²⁴⁷ Seydişehri, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, 55-56; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 407-408.

²⁴⁸ Seydişehri, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, 56.

²⁴⁹ Serahsi, *el-Mebsût*, 29/ 136-138; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 6/267-268; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 3/429-432.

²⁵⁰ Seydişehri, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, 59; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 417.

a) *Allah'ın kitabında kan kısımları birbirine daha yakın ve mirasa daha layıktır*”²⁵¹ ayetinin delili ile kan hısımları birbirlerine diğer müminlerden ve hazineden daha yakındır.

b) *“Ana, baba ve akrabaların (miras olarak) bıraktıklarından erkeklere bir pay vardır. Ana, baba ve akrabaların bıraktıklarından kadınlara da bir pay vardır; azından çoğundan belli bir hissedir*”²⁵² ayetinde “el-akrabun” kelimesi mutlak olarak kullanılmıştır. Zevi'l-erham da bunlara dahildir.

c) Hz. Peygamber bir hadisinde *“Bir kavmin kız kardeşinin oğlu da kendilerindendir*”²⁵³ buyurmaktadır.

d) Bir başka hadiste de *“ Kim bir mal bırakırsa bu, varislerine aittir, ben varisi bulunmayan kimsenin varisiyim. Onun diyetini öder, malına varis olurum. Dayı da varisi olmayan varisidir. Onun diyetini öder ve malına varis olur*”²⁵⁴ buyrulmaktadır.

e) Ayrıca Hz. Peygamber'in zevi'l- erhamın varis olduğuna dair birçok uygulamaları da bulunmaktadır.”²⁵⁵

2-İmam Mâlik ve İmam Şâfiî'ye göre

Başta Zeyd b. Sabit olmak üzere Said b. el-Müseyyeb, Said b. Zübeyr 'in görüşüne dayanarak zevi'l-erhamın varis olamayacağı görüşünü benimsemişlerdir. Bu sahabilere göre; ashab-ı ferâizden veya asabeden varis yoksa terike devlet hazinesine intikal etmektedir.²⁵⁶

Delilleri

a) Zevi'l-erhamın varis olabileceğine dair açık bir nas bulunmamaktadır.

b) Hz. Peygamber'e teyze ve haladan sorulunca *“onlara bir şey yok”* buyurmuştur. Birinci görüş sahipleri bu hadisi *“ashabü'l-ferâiz ve asabe varken teyze ve halaya bir şey yok”* şeklinde değerlendirmiştir.

²⁵¹ el-Enfâl 8/75.

²⁵² en-Nisâ 4/7.

²⁵³ Nesâî, “Zekat”, 36.

²⁵⁴ Ebû Dâvud, “Ferâiz”, 8.

²⁵⁵ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/83.

²⁵⁶ Seydişehrî, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, 59.

Mâlikî mezhebi ikinci asırdan, Şâfiî mezhebi dördüncü asırdan itibaren zevi'l-erhamın varis olabileceği yönünde fetva vermiştir. Bu fetvanın dayanağı, Müslümanların israf ve zulüm sebebiyle beytü'l-malden gerektiği gibi istifade edememeleridir.²⁵⁷

Varis olma şekilleri

Zevi'l-erhamın varis olabileceğini belirten çoğunluk, bunların nasıl varis olacağı konusunda farklı görüş bildirmişler ve üç gruba ayırmışlardır:

1- Ehl-i rahim/ Tesviye (Rahim taraftarları)

Bu görüş sahiplerine göre zevi'l-erhamda yer alan herkes eşittir. Kadın, erkek, uzak yakın ayrımı yapılmaz. Herkese eşit pay verilir.

2- Ehl-i tenzil (Tenzil taraftarları)

Bu görüşe göre miras paylaşımında ashâbü'l ferâiz dikkate alınır. Ne kadar miras alıyorlarsa zevi'l-erhama da aynı oranda miras verilir. Bu durumda erkeklere kızların iki misli miras verilir.

Ehl-i Tenzil görüşünü savunanlar arasında Hanbelîler, son dönem Şâfiîler ve Mâlikîler de bulunur. Hanbelî mezhebine göre ise erkek ve kadınlar eşit olarak mirasçı olurlar, yani miras paylaşımında cinsiyet ayrımcılığı yapılmaz.²⁵⁸

3- Ehl-i karabet: Usul ve fûrû sırasının ölçüt alındığı bir yaklaşımı benimser. Bu durumda zevi'l-erham, miras paylaşımında varislerin sıralamasına ve önceliklerine göre mirasçı olurlar.²⁵⁹ Dört kısımdır:

a) Fûrû: Kızlarının çocukları ile oğlun kızının çocuklarıdır.

b) Usul: Sahih olmayan dede ve nine; ananın babası, ananın babasının babası, ananın babasının anasıdır.

c) Anne-babanın çocukları: Kız kardeşlerin çocukları, ana-baba bir veya baba bir erkek kardeşler, oğullarının kızları ve bunların çocukları, ana bir erkek kardeşlerin çocukları ve torunlarıdır.

²⁵⁷ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 418.

²⁵⁸ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 419.

²⁵⁹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 418-419.

d) *Büyük baba ve büyük annenin çocukları*: Halalar, ana bir amcalar, dayı, teyze ve bunların çocukları, ana-baba bir veya baba bir amca ve bunların oğullarının kızlarıdır.²⁶⁰

Hanefilerin benimsediği bu görüşe göre zevi'l-erhamın varis olmasında şu kaideler geçerlidir:

-Ashabü'l-ferâiz ve asabeden varisler bulunursa zevi'l-erham mirasçı olamaz.

-Varislerden hiç kimse bulunmazsa ve ölenin sadece karısı veya kocası varsa mirasın tamamı karı veya kocaya kalır. Ancak karı veya koca yoksa mirasın tamamı zevi'l-erhama verilir.

-Zevi'l-erhamdan yalnız bir varis varsa terikenin tamamını o alır.

-Zevi'l-erhamdan birden fazla varis varsa ve sınıfları farklı ise yukarıda belirtilen sıraya göre varis olurlar.

-Zevi'l-erhamdan aynı sınıftan birkaç kişi bulunursa ölüye en yakın olan tercih edilir. Yakınlık derecesi mirasçılardan ölüye olan kan bağına göre belirlenir. Örneğin kızın kızı, oğlun kızının kızından daha yakın bir dereceye sahip olduğundan tercih edilen mirasçı kızın kızı olacaktır.

-Eğer mirasçılar arasında yakınlık dereceleri aynı ise ashabü'l ferâiz veya bir varisin fer'i varisler tercih edilir. Örneğin oğlun kızının kızı ile kızının oğlu aynı derecede yakınlığa sahip olsalar bile oğlun kızının kızı tercih edilir. Fer'i varisler, ashabü'l ferâizden daha öncelikli olarak kabul edilir ve miras paylaşımında tercih edilir.

-Dördüncü sınıfta hısımlığın kuvveti de tercih sebebi olur. Mirasçılar arasında aynı sınıf ve derecede olan farklı hısımlar bulunuyorsa, hısımlığın kuvveti göz önüne alınır. Örneğin ana-baba bir hala ile ana bir amca arasında bir tercih yapılması gerektiğinde daha kuvvetli olan hısımlık öncelikli olarak tercih edilir.²⁶¹

4.4. Nafaka

İslam Hukukunda benimsenmiş bir hüküm olan nafaka, sözlükte “*harcama*”, “*ölçme*”, “*çıkma*”, “*sarfetme*”²⁶² manalarına gelmektedir. İslam Hukukunda; “*infâk edilen şey, azık, ihtiyaçların karşılanması için harcanan maddi değer*”, “*hayatiyetin ve*

²⁶⁰ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 419.

²⁶¹ Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 420; *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, 2/214-216.

²⁶² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalâhat-ı Fikri Kamusu*, 2/444.

yararlanmanın devamlılığını sağlamak için yapılması zorunlu harcamalar”²⁶³; Türk Hukuk lüğatında ise “zaruret içerisinde bulunan kimseye nakdi ve istisnai hallerde aynı olmak üzere yapılan yardım”²⁶⁴ olarak tanımlanmaktadır.

İslam Hukukuna göre nafaka yükümlülüğüne üç sebep teşkil etmektedir. Bu sebepler; evlilik, akrabalık ve mülkiyettir.²⁶⁵ Bizim bu bölümde ele alacağımız, konumuz olan akrabalık nafakasıdır. Akriba nafakası kişinin yardıma muhtaç yakınlarının geçim masraflarını ifade etmektedir.²⁶⁶ Akrabalık nafakası, Türk Medeni Hukukunda “yardım nafakası” başlığı altında ele alınmaktadır. Yardım nafakası, kendilerine yardım edilmediği takdirde yoksulluğa düşecek olanların, kanunda belirtilen yakın akrabalarından geçinmeleri için talep edecekleri nafakadır.²⁶⁷

4.4.1. Nafaka hakkına sahip olan akrabalar

İslam Hukukunda hangi akrabanın nafaka hakkına sahip olabileceği ihtilaflı bir konudur. Nafakayı gerektiren akrabalıkla ilgili dört görüş bulunmaktadır.

a) Hanefî mezhebine göre; nafaka hakkına sahip olabilecek yakınlar usul, fûrû ve zevî'l-erhamdır. Nesep akrabalığına dayalı olarak anne, baba, çocuk gibi doğrudan akrabaların yanı sıra amca, dayı, hala, teyze gibi mahrem yakınlar da nafaka hakkına sahip olurlar.²⁶⁸ Hanefî mezhebine göre, bu mahrem yakınlar arasında muhtaç olanlara yardım etmek akrabalık ilişkilerini sürdürmek açısından vaciptir.²⁶⁹

b) Şafî mezhebine göre; bütün usul ve fûrûnun nafaka hakkına sahip olabileceği görüşü benimsenmiştir.²⁷⁰ Nafaka yükümlülüğüne sebep teşkil eden cüz'iyet yani onun bir parçası olması durumu çocuk ile baba arasında bulunduğu gibi dede ile torunlar arasında da bulunmaktadır. Caferîler de aynı görüşü benimsemektedir.²⁷¹

²⁶³ Celal Erbay, “Nafaka”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/282.

²⁶⁴ Türk Hukuk Kurumu, *Türk Hukuk Lugatı* (Ankara: Başbakanlık Basımevi 3. Basım, 1991), 265.

²⁶⁵ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/ 180; İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 4/378.

²⁶⁶ Üveys Ateş, “İslam Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* sy.13 (İstanbul 2019) 6.

²⁶⁷ Recep Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2012), 144.

²⁶⁸ Erbay, “Nafaka”, 283.

²⁶⁹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4/31.

²⁷⁰ Heyet/Komisyon, *Mevsu'au'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye* (Kuveyt: Vizanetu'l-Evkaf ve's-Şuuni'l-İslamiyye, 2002), 41/71.

²⁷¹ Heyet/Komisyon, *Mevsu'au'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye*, 41/ 71; Erbay, “Nafaka”, 283.

c) Mâlikî mezhebine göre; nafaka hakkına sahip olabilecek yakınlar sadece anne baba ve öz çocuklardır. Anne-baba yoksul düştüğünde onların geçimini sağlamak anne-babaya iyilik kapsamında değerlendirilmiştir.²⁷² “Şüphesiz ki kişinin yediği şeylerin en temizini (helâli), kendi kazancından olanıdır. Evladı da onun kazancındandır.”²⁷³ Bu da çocukların kazandıkları malın anne-babasına helal olduğuna delalet etmektedir. Dolayısıyla anne-baba muhtaç durumuna düştüğünde çocuk anne-babasının geçim masraflarını karşılamalıdır.²⁷⁴

Çocuğun nafakasının babasına ait olduğunun delili ise şu ayettir: وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُتِمَّ الرَّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ “Emzirmeyi tamamlamak isteyen için analar çocuklarını tam iki yıl emzirirler. Onların normal ölçülerde yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur”.²⁷⁵ Ayrıca Hz. Peygamber’in, kocasının kendisinin ve çocuğunun geçimini yeterince sağlayamadığından ötürü kocasının malından gizlice aldığını söyleyen Hind’e “Örfe uygun bir miktarda sana ve çocuğuna yetecek kadar (onun malından) al”²⁷⁶ buyurması çocuğunun nafakasının babasının yükümlülüğünde olduğuna delil teşkil etmektedir. Kişi kendi yaşamını sürdürebilmek için gerekli temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü olduğu gibi kendisinden bir parça sayılan çocuğun da temel ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlüdür.²⁷⁷ Dede-nine ve toruna nafaka gerekmemektedir.²⁷⁸

d) Hanbelî mezhebine göre; nafaka hakkına sahip olabilecek yakınlar, mirasçılık esasına dayanır. “... Mirasçı üzerinde de aynı yükümlülük vardır...”²⁷⁹ ibaresi Hanbelîlerin nafaka yükümlülüğünde mirasçılığı esas almasının delilidir.²⁸⁰ Hanbelîler, nafaka hakkına sahip olabilecek yakınlar olarak ashabü'l ferâiz veya asabeden mirasçı olabilen yakınları kabul ederler. Hanbelî mezhebine göre, zevi’l-erham, nafaka hakkına sahip olan yakınlar grubuna dahil edilmez.²⁸¹

²⁷² Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 4/ 30.

²⁷³ İbn Mâce, “Ticaret”, 1.

²⁷⁴ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 5/183;

²⁷⁵ Bakara 2/233.

²⁷⁶ Buhârî, “Nafakat”, 9.

²⁷⁷ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 4/31; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, 4/411-412.

²⁷⁸ Kâsânî, *Bedâi’u’s-sanâi’*, 5/172.

²⁷⁹ Bakara 2/233.

²⁸⁰ Üveys Ateş, *İslâm Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü*, 11.

²⁸¹ Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, çev. Komisyon (İstanbul: y.y., 1994), 10/124.

Türk Medeni Kanunu'nda ise nafaka alabilecek yakınlar üstsoy, altsoy ve kardeşlerle sınırlıdır.²⁸²

4.4.2. Nafaka yükümlülüğünde sıralama

Nafaka hakkına sahip akrabanın birden fazla olması halinde sıralamanın nasıl olacağı tartışmalıdır.

a) Hanefî mezhebine göre; nafaka hakkına sahip olan fûrû, cüz'iyet esas alınarak belirlenir. Nafakaya muhtaç bir kişinin ihtiyaçlarını karşılayacak kız ve erkek evlatları varsa nafaka yükümlülüğü eşit şekilde evlatlar arasında paylaştırılır. Nafakaya muhtaç kişinin çocukları bulunmuyorsa yakınlık derecesine sahip olan usul ve fûrû, muhtaç kişinin malında sahip oldukları miras hakkı oranında nafaka yükümlülüğünü üstlenirler. Örneğin, nafakaya muhtaç bir kişinin dedesi ve torunu bulunuyorsa mirastaki payları oranında dede $\frac{1}{6}$ ve torun $\frac{5}{6}$ oranında nafaka yükümlülüğünü üstlenirler.²⁸³

Nafaka hakkına sahip olan fûrûnun yakınlık dereceleri aynı ise nafaka yükümlülüğü aralarında eşit olarak paylaştırılır. Ancak yakınlık dereceleri farklı ise nafaka yükümlülüğü tamamen en yakın olan fûrûya ait olur.²⁸⁴

İslam Hukukuna göre, bâin talakla boşandıktan sonra iddet süresince nafakası karşılanan kadının, bu süre dolduktan sonra eşi ile olan nikah bağı sona ermekte, taraflar birbirlerine tamamen yabancı hale gelmektedir. Bundan dolayı da nafakanın vacip olma sebebi ortadan kalkarak kocanın nafaka mükellefiyeti düşmüş olmaktadır. Bu süreden sonra yeniden evleninceye kadar akrabalık bağı devreye girmekte ve boşanan kadının nafakası babası oğlu vb. gibi usul-fûrû'undan olan yakınları veya zevi'l-erhamdan olan akrabaları tarafından karşılanır.²⁸⁵

b) Şâfiî mezhebine göre; nafakaya muhtaç bir kişinin hem usul hem de fûrû tarafından nafaka yükümlülüğünü üstlenebilecek yakınlarının bulunması durumunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bazıları nafaka yükümlülüğünün babaya ait olduğunu savunurken bazıları da aynı yakınlık derecesine sahip olan çocuk ve baba arasında eşitlik olduğunu

²⁸² TMK, md.364.

²⁸³ Ruhi Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası* (İzmir: Çağlayan Yayınları, 1996), 286-287.

²⁸⁴ Heyet/Komisyon, *Mevsu'atı'l-Fıkhiyye*, 76.

²⁸⁵ Detaylı bilgi için bkz. Abdülkadir Tekin, *İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Boşanma Sonrası Kadının Mali Hakları* (Ankara: İlahiyat Yayınları: 2020), 103.

savunmuştur. Bunun yanı sıra nafaka yükümlülüğünde fûrûnun öncelikli olduğunu savunanlar da mevcuttur. Bu da mezhep görüşüdür.²⁸⁶

Şâfiî mezhebine göre, fûrûnun sayıları birden fazla ise mirasçılık esas alınır ve mirastaki hisseler oranında nafaka yükümlülüğü yerine getirilir.²⁸⁷

c) Mâlikî mezhebine göre; nafaka yükümlülüğü öz anne-baba ile zenginlik derecelerine göre hür evlatlara aittir. Çocuğun nafaka yükümlülüğü küçük-büyük, erkek-kız, Müslüman-kafir olmasına bakılmaksızın öz anne-babasına aittir.²⁸⁸ Muhtaç anne-babanın nafaka yükümlülüğü ise evlatlara aittir. Nafaka miktarı ise evlatların maddi imkanlarına ve zenginlik durumlarına göre belirlenir. Her bir çocuk kendi maddi gücüne göre nafaka ödemekle yükümlüdür.²⁸⁹

d) Hanbelî mezhebine göre; nafaka yükümlülüğünü yerine getirecek bir baba varsa nafaka tamamen babaya aittir ve başka hiç kimse bu yükümlülüğe ortak olamaz.²⁹⁰ Eğer babanın bulunmadığı bir durum söz konusu ise nafaka yükümlülüğünde mirasçılık esas alınır. Mirasçılar nafakayı miras hisseleri oranında ortaklaşa karşılarlar.²⁹¹

4.4.3. Akrabaya nafaka yükümlülüğünün miktarı

İslam kaynaklarında nafakanın ölçüsü olarak ihtiyaç miktarı/kifayet miktarı esas alınmıştır.²⁹² Hz. Peygamber'in Hind'e "*Örfe uygun miktarda sana ve çocuğuna yetecek kadar al*"²⁹³ şeklindeki ifadesi mevcuttur. Ancak kifayet miktarı net ve belli bir ölçüyle belirlenmemiştir. Bu ölçü, zaman, mekan, ülke, şehir ve topluma göre farklılık gösterebilir. Dolayısıyla nafaka miktarının belirlenmesinde bu faktörler göz önünde bulundurulmalıdır.²⁹⁴

²⁸⁶ Ateş, İslâm Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü, 22.

²⁸⁷ Heyet/Komisyon, *Mevsu'atu'l-Fıkhiyye*, 89.

²⁸⁸ Heyet/Komisyon, *Mevsu'atu'l-Fıkhiyye*, 77.

²⁸⁹ Erbay, *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*, 121.

²⁹⁰ İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/216.

²⁹¹ Heyet/Komisyon, *Mevsu'atu'l-Fıkhiyye*, 89.

²⁹² Kasani, *Bedâi'u's-sanâi'*, 4/38; Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka*, 98.

²⁹³ Buhârî, "Nafakat", 9.

²⁹⁴ Güleç, *İslam Hukukunda Nafaka* (İzmir: Anadolu Matbaacılık, 1996), 98.

Giyim, gıda ve mesken gibi temel ihtiyaçlar nafaka kapsamına girdiği konusunda ittifak bulunmaktadır. Ancak diğer ihtiyaçlar konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır.²⁹⁵

4.4.4. Akrabaya nafaka yükümlüğünün şartları

Akrabalar arasında nafaka hak ve yükümlüğünün hukuken geçerli olabilmesi için birtakım şartlar aranmaktadır.²⁹⁶

4.4.4.1. Nafaka alacaklısının fakir olması

Nafaka talep edebilme hakkı, ihtiyaçlarını karşılayacak imkana sahip olmayan kişiler için meşru kılınmıştır. Kendi geçimini sağlama imkanına sahip olan kişilerin nafaka hakkı bulunmamaktadır. Gerçekten muhtaç durumda olan ve geçimini sağlama imkanı olmayan kişilere nafaka hakkı tanınmıştır.²⁹⁷

4.4.4.2. Nafaka alacak olan kişinin kazanç sağlamaya engel durumunun bulunması

İslam Hukukunda nafaka talep edebilmek için yalnızca fakir olmak yeterli değildir. Nafaka hakkına sahip olabilmek için hem fakir olması hem de kazanç sağlamaya engel teşkil edecek bir durumunun bulunması gerektiği konusunda İslam alimleri hemfikirdir. Bu durumlar fiziki engeller (felç, kötürümlük, yaşlılık vb.) ve akıl veya ruh sağlığıyla ilgili engeller (delilik, bunaklık vb.) şeklinde iki kısımda toplanmıştır.²⁹⁸ Yani bir kişi fakir olsa bile geçimini sağlamaya engel olacak herhangi bir durumu yoksa nafaka talep etme hakkına sahip olamaz.²⁹⁹

İslam Hukukunda muhtaç olan fûrûnun kazanç sağlamaya engel durumunun da bulunup bulunmaması gerektiği ile ilgili görüş ayrılığı bulunmaktadır.

Hanefî ve Hanbelî mezhebi, fûrû için bu şartı gerekli görmez. Muhtaç olan fûrû, kazanç sağlama imkanı olsa bile nafaka talep edebilir.

²⁹⁵ Kâsânî, *Bedâi' u 's-sanâi'*, 5/108; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/233; İbn Âbidîn, *Reddû 'l-muhtâr*, 5/278; Şîrbînî, *Muğnî 'l-muhtâc*, 5/150.

²⁹⁶ Özcan, *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*, 279-281.

²⁹⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 5/222-223; Kâsânî, *Bedâi' u 's-sanâi'*, 4/34; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/213, 215.

²⁹⁸ Kazanç sağlamaya engel durumlar için bkz: Serahsî, *el-Mebsût*, 3/159; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/215.

²⁹⁹ Kâsânî, *Bedâi' u 's-sanâi'*, 4/35; Şîrbînî, *el-Minhâc*, 5/185.

Şafîî mezhebinde ise tercih edilen görüş, fûrû için de aynı şartın gerekliliğidir. Muhtaç olan fûrûnun, aynı zamanda kazanç sağlamaya engel teşkil eden bir durumu bulunmalıdır.

Mâlikî mezhebinde ise bu konuda farklı görüşler bulunmaktadır. Bazı fıkıh kitaplarında fûrû için de kazanç sağlama engeli gerektiği ifade edilirken, bazı kaynaklarda böyle bir şartın gerekli olmadığı belirtilmiştir.³⁰⁰

4.4.4.3. Nafaka verecek olan kişinin kendi geçimini sağlayacak miktardan fazlasına sahip olması

Bir kişinin nafaka yükümlülüğünü üstlenebilmesi için kendi geçimini sağlayacak miktardan fazlasına sahip olması gerekmektedir. Bu konuda ittifak bulunmaktadır.³⁰¹ Hz. Peygamber bir hadisinde “*Evvela kendinden başla ve kendine sadaka ver. Şayet bir şey artarsa onu ailene, ailenden de bir şey artarsa akrabana ver...*”³⁰² buyurmaktadır. Bu hadis bireyin kendi ihtiyaçlarını öncelikli olarak karşılaması gerektiğini vurgulamaktadır. Eğer kişinin artan bir mal veya geliri varsa öncelikli olarak ailesine yardım etmesi tavsiye edilir. Eğer ailesinden de artan maddi bir imkanı olursa, o zaman akrabalara yardım etmek gerekir.

4.4.4.4. Nafaka alacak kişi ile nafaka verecek kişi arasında din birliğinin bulunması

İslam Hukukunda nafaka ilişkisi mirasçılık esasına değil, cüz'iyet esasına dayanmaktadır. Usul ve fûrû arasındaki nafaka ilişkisinde din birliği şartı aranmamaktadır.³⁰³

Hanbelîlerde akrabalar arası nafaka yükümlülüğü mirasçılık esasına dayandığından mirastaki din birliği şartı nafaka yükümlülüğünde de aranmaktadır.³⁰⁴

Civar hısımların nafaka yükümlülüğünde Hanbelîler ve Hanefiler, din birliği şartını gerekli görmüşlerdir.³⁰⁵

³⁰⁰ Kâsânî, *Bedâi' u's-sanâi*, 4/35; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/215.

³⁰¹ Kasani, *Bedâi' u's-sanâi*, 4/36; Heyet/Komisyon, *Mevsu'atu'l-Fıkhiyye*, 79.

³⁰² Müslîm, “Zekat”, 13,21.

³⁰³ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/11; Şîrbînî, *el-Minhâc* 5/184.

³⁰⁴ Ateş, *İslâm Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrabaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü*, 7-18.

³⁰⁵ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 4/ 11.

4.5. Şahitlik

Şehadet terim olarak “mahkemede hakkı ispat etmek için *şehadet* lafzı ile doğru olanın haber verilmesi”³⁰⁶ “bir kimsenin bir şahısta olan hakkını ispat etmek için *şehadet* lafzıyla hakim ve karşı tarafın huzurunda meydana gelen doğru haber”³⁰⁷, “bir kişinin başka bir kişide olan hakkını haber vermek”³⁰⁸ tanımlanmaktadır. Bir olaya tanık olan ve bunu ilgili yerlerde anlatan, haber veren kimseye “*şahit*”³⁰⁹; şahidin, lehinde *şehadet*te bulunduğu kimseye “*meşhûd leh*”³¹⁰, aleyhinde *şehadet*te bulunduğu kimseye “*meşhûd aleyh*”³¹¹; *şehadet* edilen duruma “*meşhûd bih*”³¹² denilmektedir.

Sosyal bir varlık olan insanın hayatında her gün birçok hadise meydana gelmekte ve bunlarla ilgili de birçok dava ortaya çıkmaktadır. Bu davaların çözülmesi ve adaletin ortaya çıkması için İslam Hukuku şahitliğe önem vermiş ve şahitliği kuvvetli ispat vasıtası saymıştır. Kur'an-ı Kerim'de *şahit getirmek*³¹³, *şahit tutmak*, *şahit bulundurmak*³¹⁴ mealindeki ayetler şahitliğin bir ispat vasıtası olduğunun delilidir.³¹⁵

Şahitliğin rüknu “*eşhedü*” (şahitlik ederi, tanıklık ederim) lafzıdır. “*Şahitlik ederim*” ifadesi, hem gördüğü şeyi, hem ettiği yemini, hem de durum hakkındaki haberi kapsamaktadır.³¹⁶ Şahitliği “*şehâdet ederim*” ifadesi ile dile getirmek gerekir.³¹⁷ Kişinin “*bildiğime göre*”, “*zannıma göre*” ifadeleriyle yapılan *şehadet* geçerli sayılmamış; şahitlik içinde yeterli görülmemiştir.³¹⁸

4.5.1. Akrabalar arasındaki şahitlik

Akrabalar arasındaki şahitliği; eşler arasındaki şahitlik, usul ve fûrû arasındaki şahitlik ve diğer akrabalar arasındaki şahitlik olarak üç başlık altında ele alacağız.

³⁰⁶ İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, VII, 36.

³⁰⁷ Erdoğan; *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 522.

³⁰⁸ Kâsanî, *Bedâi'u's-sanâi*, 6/266.

³⁰⁹ Kâsanî, *Bedâi'u's-sanâi*, 6/266.

³¹⁰ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 8/118.

³¹¹ Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 8/ 118.

³¹² Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 8/ 118.

³¹³ en-Nûr 24/34.

³¹⁴ el-Bakara 2/82; en-Nisâ 4/6.

³¹⁵ Mücahit Çolak, “İslam Muhakeme Hukukunda Şahitlik ve Hükümleri”, *ERZSOSDE*, sy. 9/2 (Erzincan 2016), 86.

³¹⁶ İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr*, 12, 439.

³¹⁷ Mevsili, *el-İhtiyar*, 2/404.

³¹⁸ İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, 7/375; Bilmen, *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*, 8/123.

4.5.1.1. Eşler arasındaki şahitlik

Cumhura göre, karı-kocanın birbirleri lehine yapacakları şahitlikler, menfaat sağlama ihtimali nedeniyle töhmet oluşturabileceği düşüncesiyle³¹⁹ kabul edilmemektedir.³²⁰ Yani karı-kocanın birbirleri hakkında lehine şahitlik yapmasının tarafsızlık ilkesini zedeleme riski vardır. Ancak kadın kocasından boşandıktan sonra evlilik dönemi hakkındaki bir konuda kocası hakkında lehine yaptığı şahitlik geçerli sayılmaktadır.³²¹

Şafîî'ye göre eşlerin birbirleri hakkındaki lehine şahitliği geçerlidir.³²²

4.5.1.2. Usul ve fûrû derecesindeki akrabalar arasındaki şahitlik

Usul ve fûrûnun birbiri lehine şahitliklerinde töhmet bulunduğu şahitlikleri kabul edilmez. Hz. Peygamber'in "*Şüphesiz ki, kişinin yediği şeylerin en temiz (helâli), kendi kazancından olanıdır. Evladı da onun kazancındandır*"³²³ hadisi baba-oğul arasında bir menfaat olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla baba ile çocuk arasındaki lehte şahitlik geçersizdir.³²⁴ Bu kural sadece baba-oğul arasındaki şahitlikleri kapsamaz. Aynı ilkeye dayanarak diğer usul ve fûrû derecesindeki akrabalar arasında da lehte şahitlikleri kabul edilmez.

4.5.1.3. Diğer akrabalar arasındaki şahitlik

Kişinin kardeş, amca ve diğer akrabalar hakkındaki şahitliği cüz'iyet bulunmaması sebebiyle- töhmet bulunmadığından geçerli sayılmıştır.³²⁵ Ancak İmam Mâlik, kardeşin kardeşe şahitliğini kabul etmemektedir.³²⁶

Süt emme yoluyla meydana gelen akrabalık da sadece evlenmeye engel teşkil edip diğer konularda bir engel oluşturmaz. Bu nedenle süt emme yoluyla akrabalık ilişkisi olan kişilerin şahitlikleri kabul edilmektedir.³²⁷

³¹⁹ Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/411.

³²⁰ Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî, Sahnûn; *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1980), 13/154; Serahsî, *el-Mebsût*, 17/122-123.

³²¹ Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 6/266.

³²² Şirbînî, *el-Minhâc*, 4/434.

³²³ İbn Mâce, "Ticârat", 1.

³²⁴ Serahsî, *el-Mebsût*, 17/122; Kâsânî, *Bedâi'u's-sanâi*, 6/ 272.

³²⁵ İbn Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, VII, 407.

³²⁶ Sahnûn, *el-Müdevvenetü'l-Kübrâ*, 4/ 21; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 9/194.

³²⁷ Serahsî, *el-Mebsût*, 16 /25; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 2/411.

SONUÇ

Kan, evlilik ve süt yoluyla oluşan akrabalık beraberinde bazı ahlaki ve hukuki düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Bizim bu çalışma ile amacımız, akrabalıkta unutulmaya yüz tutmuş olan ahlaki ve hukuki düzenlemeleri hatırlatmaktır.

Çalışmamız sonunda elde ettiğimiz sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Selamlaşma karşılıklı hayır duada bulunması anlamına gelip; İslam alimlerince selam verme sünnet, selam alma ise farzdır. Kur'an-ı Kerim'de selam verilmesi gereken kişiler arasında akrabalar da zikredilmiş ancak bu konuda bir sınırlama getirilmemiştir. Buradaki sınır İslam alimlerince fitne tehlikesi ve İslami edep olarak belirlenmiştir. Mahremi olmayan kadınlara selam vermesi, kadınların da bu selamı alması mekruh olarak değerlendirilmiştir.
- Erkek ve kadınların kendi cinsleriyle karşılaştıklarında selamlaşmada olduğu gibi tokalaşmaları da sünnettir. Mahrem olmayan akraba ile tokalaşma, el öpme ve el öptürmede sakınca yoktur. Bir kadının yabancı biri ile tokalaşması sedd-i zera'i prensibi gereğince caiz değildir.
- Bayanların yakın akraba erkeklerin yanındaki örtünme şekilleri, yabancı erkeklerle nazaran daha toleranslıdır. Kadınların erkek yakınlarının yanında zahir ziynetlerinin yanında başını, saçını, omuza kadar kollarını, boyun ile gerdanını, göğüs kafesinin bitimine kadar olan kısmını ve batin ziynetlerini açık bulundurmalarında sakınca yoktur. Bütün bunların yanında kadının açıkta kalan organlarına, bu yakınlarının bile şehvetle bakmaları dinen ve ahlaken doğru görülmemiştir. İslam'ın kadınlara erkek yakınlarının yanında tanıdığı giyim-kuşam ruhsatı kullanılmalı ancak şehvete mahal verecek giyim-kuşam tarzından da uzak durulmalıdır.
- Eşlerin evlilik yoluyla eşlerinin anne babasına haram kılınması onların öz anne baba gibi kabul edildiği anlamına gelmektedir. Bu durumda gelinlerin öz anne babası gibi olan kayınvalide ve kayınpederlerine sevgi, saygı, hürmet göstermeleri, onlara hizmet etmeleri, bakımları ile ilgilenmeleri gerekmektedir.
- Gelinlerin kayınvalide ve kayınpederlerine bakmaları, onlara hizmet etmeleri, hürmet etmeleri açık bir şekilde farz ya da vacip olmasa da dinen, ahlaken, örfen ve vicdanen yerine getirilmesi gereken bir sorumluluktur.

- Sıla-i rahim sadece kan bağıyla oluşan akrabalığı değil, aynı zamanda evlilik bağından ve sütten doğan akrabalığı da kapsar.
- Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde akrabalık bağlarına büyük önem verilmiş ve bu bağların maddi-manevi yollarla korunması ve güçlendirilmesi istenmiştir.
- Sıla-i rahim'i gözetmek farz; sıla-i rahimi terk etmek ise haramdır.
- Sıla-i rahimi sürdüren kişilere Allah'ın rahmeti ve merhameti devam ederken; sıla-i rahimi terk edenler ise Allah'ın rahmetinden ve merhametinden mahrum kalmaktadır.
- Akrabalık bağlarını koparmak, büyük günahlardan olup nifak hareketlerinden sayılmaktadır.
- Akrabaya güzel muamelede bulunma, bütün dinlerin ortak emirlerinden olup imanın bir gereğidir.
- Akrabaya güzel muamelede bulunma, rızkın çoğalmasına ve ecelin ertelenmesine vesiledir. Aynı zamanda günahların keffaret yollarından bir tanesidir.
- Sıla-i rahim beklenti içine girilmeden sadece Allah'ın rızası umularak yerine getirilmelidir.
- Akrabalar bağı koparsa da bu bağları yeniden oluşturmak her mü'minin görevidir.
- Yakınlara yapılan harcamalar infak kapsamında değerlendirilmiş ve bütün sadakların en hayırlısı sayılmıştır.
- Aile ve akrabaya yapılan infakta sadaka ve aileyi gözetme sevabı olmak üzere iki kat daha sevap vardır.
- Çocuğun terbiyesi ve gelişimi konusunda daha sabırlı ve merhametli olması sebebiyle hidanede öncelik anne ve anne tarafına aittir.
- Hidane hakkı genel olarak sırasıyla anne ve anne tarafı, baba ve baba tarafı, asabe ve zevil'l-erhama aittir.
- Çocuğun bakım ve terbiyesini üstlenen kadın, çocuğa mahrem olmayan biri ile evli olmalıdır.
- Hidanede nafaka yükümlülüğü babaya aittir. Baba yok ise veyahut mal varlığı yok ise mirastaki oranınca yakınlarına aittir.
- İslam Hukukunda evlenme engelleri ile ilgili hukuki düzenlemelerin dayanağı Kur'an-ı Kerim, sünnet ve icmadır.

- Bireyin sürekli evlenme engeli bulunan akrabaları usul, fûrû, kardeş ve kardeş çocukları, yansoy olan amca, dayı, hala ve teyzedir. Bireyin amca-dayı-hala-teyze çocukları ile evlilik yasağı bulunmamaktadır.
- Evlilik yoluyla oluşan akrabalık sebebiyle de evlilik engeli oluşmaktadır. Kişi eşinin usul ve fûrû ile evlenemez. Birey kayınvalidesi/kayınpederi ile evlenemez. Boşanma ve eş ölümü gerçekleşse de bu yasak ortadan kalkmaz. Bireyin üvey evlatları ile evlenmesi de yasaklanmıştır. Süt emmeden dolayı evlenilmesi yasak olanlar, kan sebebiyle yasak olanların aynıdır.
- Evlendirme yükümlülüğü meşru kılınmış şer'i bir hak olup; İslam alimleri akrabalığın da velayet hakkı için bir dayanak olduğu konusunda hemfikirlerdir. İslam alimleri akrabalığın hangi dereceye kadar ve hangi akrabalık ilişkilerinde velayet hakkının geçerli olduğu konusunda farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Cumhur' a ve İmam Muhammed'e göre velayette asıl olan soyun korunmasıdır. Bu sebeple evlendirme yükümlülüğü sadece asabeye aittir. Hanefîler'e göre velayette asıl olan kişinin korunması olup bu şefkat ve merhametle gerçekleşir. Bu sebeple evlendirme yükümlülüğü hem asabeye hem zevi'l-erhama aittir.
- İnsana dünya hayatının zinneti olarak verilen mal, kişinin vefat etmesiyle belirli hisse oranlarınca aile ve akrabalar arasında taksim edilmiştir.
- Aralarında yakından uzaktan kan hısımlığı bulunan kimseler ve evlilik bağı olanlar mirasta pay alma hakkına sahiptirler. Bu kimseler usul, fûrû ve usulun fûrûdur.
- Mirasın dağıtımı ve hisselerin belirlenmesi mirasçılar arasındaki yakınlık derecesi ve kuvvetine göre yapılır. Mirasçılar; ashabü'l-ferâiz, asabe ve zevi'l-erhamdır.
- İslam Hukukuna göre evlilik ve akrabalık nafaka yükümlülüğüne sebep teşkil etmektedir. İslam Hukukunda hangi akrabanın nafaka hakkına sahip olabileceği ihtilaflı konu olup; Hanefîlere göre usul, fûrû ve zevi'l-erham; Şâfilere göre usul ve fûrû; Mâlikîlere göre sadece anne-baba ve öz çocuklar; Hanbelîlere göre mirasçılık esasınca ashabü'l-ferâiz veya asabeden mirasçı olabilen yakınlardır.
- İslam kaynaklarında nafakanın ölçüsü ihtiyaç/kifayet miktarı esas alınmış olup zaman, mekan, ülke, şehir ve topluma göre değişebilmektedir.
- Nafaka talep edebilme hakkı, ihtiyaçlarını karşılayacak imkana sahip olmayan yakınlar için meşru kılınmıştır.

- İslam Hukukunda nafaka ilişkisi mirasçılık esasına değil cüz'iyet esasına dayanmaktadır. Bu sebeple usul ve fûrû arasındaki ilişkisinde din birliği şartı aranmamaktadır.
- Şafilere göre eşlerin birbirleri hakkındaki lehine şahitliği geçerli iken; Cumhur'a göre töhmet oluşturabileceği düşüncesiyle eşlerin birbirleri lehine yapacakları şahitlikler kabul edilmemektedir.
- Usul ve fûrûnun birbirleri hakkındaki lehine şahitlikleri töhmet oluşturacağı düşüncesiyle kabul edilmez. Kişinin, kardeş, amca ve diğer akrabalar hakkındaki lehine şahitliği cüz'iyet bulunmaması sebebiyle- töhmet bulunmadığından geçerli sayılmıştır.
- Süt emme yoluyla meydana gelen akrabalık sadece evlenmeye teşkil edip diğer konularda bir engel oluşturmaz. Bu sebeple süt yoluyla akrabalık ilişkisi bulunan kişilerin birbirleri lehine şahitlikleri kabul edilmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahmed İbn Hanbel. (1969). *Müsned*. Beyrut.
- Akgündüz, A. (2012). *İslâm ve Osmanlı Hukuku Külliyyâtı, Özel Hukuk-I (Şahsın Hukuku-Aile Hukuku)*. İstanbul: OSAV Yayınları.
- Aktan, H. (2020). Miras. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (30,143-145). Ankara: TDV Yayınları.
- Aktan, H. (2009). Sıhriyet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (37,111-112). İstanbul: TDV Yayınları.
- Akyüz, V. (1989). Akriba. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (2,285-287). İstanbul: TDV Yayınları.
- Ali Haydar Efendi. *Teshîlu'l-Ferâiz*. tercüme: Orhan Çeker. Konya: Tekin Kitabevi, 1984.
- Apaydın, H. Y. (2011). Tesettür. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (40,538-543). İstanbul: TDV Yayınları.
- Apaydın, H. Y. (2013). Velâyet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (43,13-19). İstanbul: TDV Yayınları.
- Atar, F. (2020). Muharremat. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (31,6-8). Ankara: TDV Yayınları.
- Ateş, S. (1989). *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*. İstanbul.
- Ateş, Ü. (2019). İslam Hukukunda ve Türk Medeni Hukukunda Ergin Akrobaya Karşı Nafaka Yükümlülüğü. *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*.13,1-31.
- Aynî, B. (ts.). *Umdetü'l-Kari Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut.
- Aydın, M. Â. (2003). Mehîr. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (28,389-391). Ankara: TDV Yayınları.
- Ayverdi, İ. (2008). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Yayınları.
- Baktır, M. (1986). *İslam Hukukunda Hidane*. 7, 280-285.
- Bardakoğlu, A. (1995). Ferâiz. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (12, 362-363). İstanbul:TDV Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1998). Hidane. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (17, 467-471). İstanbul: TDV Yayınları.
- Berkî, A. H. (1986). *İslam Hukukunda Ferâiz ve İntikâl*. İrfan Yücel (sad.). Ankara: DİB Yayınları.
- Bilmen, Ö. N. (1976). *Hukuk-ı İslâmiyye ve Istalahat-ı Fikri Kamusu*. İstanbul. Ofset.
- Boynukalın, M. (2012). Usul. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (42, 198-199). İstanbul:TDV Yayınları.
- Bozkurt, N. (2012). Tokalaşma. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (41, 217-219). İstanbul: TDV Yayınları.
- Buhârî. (1981). *Câmi'u's-sahîh*. Mustafa Dîb el-Buğâ (nşr). Dâru İbn Kesîr.
- Çağrııcı, M. (2009). Sıla-i Rahim. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (37, 112-113). İstanbul:TDV Yayınları.
- Çağrııcı, M. (2000). İnfak. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (22, 289-290). İstanbul: TDV Yayınları.
- Çeker, O. (1990). *İslam Hukukunda Çocuk*. İstanbul: Kayıhan Yayınları.
- Çiğdem, R. (2012). *Mukayeseli Medeni Hukuk*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Çolak, A. (2014). *İslam Aile Hukuku*. Malatya: Medipres Matbaacılık Yayıncılık.
- Çolak, M. (2016). İslam Muhakeme Hukukunda Şahitlik ve Hükümleri. *ERZSOSDE*, 9/2, 85-104.
- Dağcı, Ş. (1999). İslam Aile Hukuku'nda Evlenme Engelleri I. *A.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 39, 1-75.
- Dalgın, N. (2009). *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Dalgın, N. (2020). *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 11. Basım.
- Cessas. (1985). *Ahkâ-mü'l-Kur'ân*. 5, 176. Beyrut:1985.

- Ebû Dâvûd. (1994). *Sünen*. Beyrut.
- Ebû Zehra, M. (2005). *el-Ahvâlu 'ş-Şahsiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî.
- Ebû Zehra, M. (1963). *Ahkâmü't-Terîkat ve'l-Mevâris*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî.
- Ebû'l-Kâsım. *ez-Zeri'a ila Mekârimi 'ş-Şerî'a*. Abdi Keskinsoy. (tercüme). İstanbul.
- Elmalılı, M. H. Y. (2011). *Hak Dini Kur'an Dili*. 4. İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Erbay, C. (1995). *İslam Hukukunda Evlilik ve Hısımlık Nafakası*. Bakü: Göytürk Yayınları.
- Erdoğan, M. (2019). *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 7. Basım.
- Esad Muhammed Sâid es-Sâğircî. (2009). *Delilleriyle Hanefî Fıkhi- el-Fıkhu'l-Hanefiyyu ve Edilletuhû*. İstanbul: Kardelen&Polen Yayınları.
- Eyüboğlu, İ. Z. (1991). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2. Basım.
- Eyüpoğlu, O. (2019). Gelinlerin Kaynana ve Kayınpederlerine Bakma Sorumluluğunun İslam Hukuku ve Sosyal Psikoloji Açısından Tahlili. *Kesit Akademi Dergisi (The Journal of Kesit Academy)*, 21, 49-70.
- Fahreddîn Râzî. (1934). *Mefâtihu'l-gayb*. 1-32. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Feyzioğlu, N. F. (1971). *Aile Hukuku Dersleri*. İstanbul.
- Güleç, H. *İslam Hukukunda Nafaka*. (1996). İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Güncel Türkçe Sözlük*. Erişim 03/09/2022. <https://sozluk.gov.tr/>
- Heyet/Komisyon. (2002). *Mevsu'au'l-Fıkhiyye el-Kuveytiyye*. Kuveyt: Viznetu'l-Evkaf ve 'ş-Suuni'l-İslamiyye.
- İbn Âbidîn. (1982). *Reddû'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*. Beyrut: Dâru'l-fikr.
- İbnü'l-Esîr. (ts.). *en-Nihaye fî garîbi'l-hadis ve'l-eser*, 1-5, Tâhir Ahmed ez-Zâvî & Mahmûd Muhammed et-Tanâhî (thk). Beyrut.
- İmam Gazâlî. (2002). *İhyâu Ulûmi'd-dîn*. Ahmet Serdaroğlu (tercüme). İstanbul: Bedir Yayınevi.
- İbn Hibbân. (1977). *Sahîh-i İbn Hibbân*. Beyrut.
- İbnü'l- Hümmâm. (ts.). *Fethu'l-Kadîr*. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l- 'Arabî.
- İbnü'l- Kasîr. (h. 1419). *Tezkîrû'l-en'âm bi şe'n-i sileti'l-erhâm*. Riyâd: Dâru'bn-ü Huzeyme.
- İbn Kesîr. (1981). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm (Muhtasar)*. M. Ali es-Sâbûnî. (İhtisâr ve thk.). Beyrut: Dâru'l-Kur'âni'l-Kerîm, 7. Basım.
- İbn Kudâme. (1972). *el-Muğnî*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- İbn Mâce. (1994). *Sünen*. M. Fuad Abdülbâkî (thk.). Kahire.
- İmam Mâlik. (ts.). *Müdevvenetü'l-kübrâ*. Beyrut: Dâru Sadır.
- İmam Mâlik. (1981). *Muvatta'*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- İbn Sa'd, M. (ts.). *Tabakatu'l-Kübra*. Ali Muhammed Ömer (thk.). Kahire.
- Karabulut, O. (1985). *İslam'da Evlilik ve Mahremiyetleri*. Ankara: Uysal Kitabevi 9. Basım.
- Karaman, H. (1986). *Mukayeseli İslam Hukuku*. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Karaman, H. (1988). *Ana Hatlarıyla İslâm Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Kâsânî, (1974). *Bedâiu's-Sanâi' fî Tertibi's-Şerâi'*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Kaşıkçı, Osman. (2007). Rada'. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (34,384-386). İstanbul. TDV Yayınları.
- Koçak, M., Dalgın, N. & Şahin, O. (2020). *İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Komisyon. (2009). *Fetava eş-Şebeke el-İslamiyye*.
- Köse, S. (2003). İslam Hukukuna Göre Evlenmede Velayet. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 2, 101-116.
- Kur'an Yolu*. Erişim 05/09/2022. <https://kuran.diyanet.gov.tr/>
- Kurtubî. (2006). *Câmiu li Ahkamu'l-Kur'an* Abdullah b. Abdilmühsin (thk.). Beyrut.
- Luggat*. Erişim 07/09/2022. <https://www.luggat.com/>
- Mevsîlî. (1990). *el-İhtiyâr li- ta'lîli'l-Muhtâr*. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Mübârekfûrî. (1990). *Tuhfetu'l-ahvezî bi-şerhi Câmii't-Tirmizî*. Beyrut.
- Müslim. (1991). *Câmi'u's-sahîh*. M. Fuad Abdülbâkî (nşr.). Kahire: Dâru'l-Hadîs.
- Nevevî. (1972). *Minhâc fî Şerhi Sahîhi Müslim b. el-Haccâc*. Dâru İhyâi't-turâsi'l-Arabî.
- Paçacı, İ. (2006). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: DİB Yayınları.
- Sahnûn. Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd b. Habîb et-Tenûhî. (ts.). *Müdevvenetü'l-Kübra*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmîyye.
- Serahsî. (1996). *Mebûsûl*. Beyrut: Daru'l-Marife.

- Seven, M. (2006). *İlkeler ve Hisseler Açısından İslam Miras Hukukunun Kaynakları*. (Yayınları No. 189450).[Yayımlanmış Tez. Yüksek Lisans Tezi.Selçuk Üniversitesi], Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seydişehrî, Mahmud Esad Bin Emin. (1994). *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*. İsmail Hakkı Uca (tercüme). İstanbul: Esra Yayınları.
- Siel, M. (2014). *Ahlak Bilinci- İhlas ve İhsan*. İstanbul: Ekin Yayınları.
- Şafak, A. (1989). İslam'da Evlenilmesi Yasaklananlar, Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar. *Diyanet Dergisi*, 22/4, 16-29.
- Şahin, O. (2005). Örfün İslam Hukukundaki Yeri. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 5, 207-216.
- Şamil İslam Ansiklopedisi. (2000). Sıla-i Rahim. Ankara: Dergah Ofset, 2000.
- Şirbînî. (1997). *Muğni'l-muhtâc ilâ ma'rifetimeânîelfâzil-Minhâc*. Muhammed Halil Aytânî (nşr.). Beyrut: Dâru'l Mârifet.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (1989). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları 9. Basım.
- Tekin, A. (2020). *İslam Hukuku ve Modern Hukuka Göre Boşanma Sonrası Kadının Mali Hakları*. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Türk Hukuk Kurumu (THK). (1991). *Türk Hukuk Lugatı*. Ankara: Başbakanlık Basımevi 3. Basım.
- Türk Medeni Kanunu (TMK). (2001). (Kanun No. 4721). *Resmi Gazete*. Erişim 25.06.2023. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2001/12/20011208.htm#1>
- Tirmizî. (1997). *Câmi'u's-sahih*. Ahmed Muhammed Şâkir (thk.). Beyrut.
- Tuveycurî. (2009). *Mevsûatu'l Fıkhil-İslâmî*. Lübnan: Beytu'l-Efkârî'd-Düvelîyye, 1.Basım.
- Türçan, T. (2012). *İslam Hukuku el-Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Özcan, R. (1996). *İslâm Hukukunda Hısımlık Nafakası*. İzmir: Çağlayan Yayınları.
- Öztürk, Y. (1995). *Kur'an'ın Temel Kavramları*. İstanbul: Yeni Boyut Yayınevi.
- Uzunpostalcı, M. (1988). *Medeni Hukuk ve İslam Hukuku*. Konya.
- Üstün, İ. S. (2013). *Velayet-i Nikah. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (43, 19). İstanbul: TDV Yayınları.
- Zemahşerî. (1987). *Ruûsü'l-Mesâil*. Abdullah Nezir Ahmet (thk.). Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslamiyye.
- Zuhaylî, V. (ts.). *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletühü*. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 3.Basım.
- Zuhaylî, V. (1994). *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*. Komisyon (çev.). İstanbul.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : SONGÜL ÖZDEMİR

Yabancı Dili : İNGİLİZCE

Eğitim Durumu

Lise : Samsun İmam Hatip Lisesi, 2008.

Lisans : Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2014.

Yüksek Lisans : Sinop Üniversitesi, 2023.

Mesleki Deneyim

İş Yeri : MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği,
Çaycuma İmam Hatip Ortaokulu, 2015-2017.

İş Yeri : MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği,
Çakıralan İmam Hatip Ortaokulu, 2017-2018.

İş Yeri : MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği,
Küre Yatılı Bölge Ortaokulu, 2018-2019.

İş Yeri : MEB, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği,
Ladik Mesleki Teknik ve Anadolu Lisesi, 2019-Halen.